

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií, Katedra západoevropských studií

Volby do Evropského parlamentu 2009

Kristýna Křižanová

Diplomová práce

PRAHA 2010

Autor práce: Kristýna Křížanová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Lenka Ravná, CSc.

Bibliografický záznam

KŘÍŽANOVÁ, Kristýna: *Volby do Evropského parlamentu 2009*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2010, 98 stran, vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc.

Anotace

Cílem práce je představit a aplikovat teorii voleb druhého řádu na volby do Evropského parlamentu v roce 2009. Na pěti zvolených členských zemích práce nastíní, kde se teoretické premisy potvrzují a kde nikoliv. Hlavním záměrem práce je odhalit, zdali se stírají patrné rozdíly mezi novými a starými členskými státy z roku 2004 nebo zdali stále jisté diskrepance přetrvávají.

Annotation

The thesis aims to present and eventually apply the theory of second order election by analysing the 2009 European parliament election. There are five case studies included that intend to unveil whether the established theoretical premises are still valid or not. The thesis attempts to answer the question whether the tangible discrepancies among old and new members states still remain in place or wheter this divergence is being mitigated.

Klíčová slova

Volby do Evropského parlamentu, volby druhého řádu, volební účast, předvolební kampaň, volební cyklus, protestní hlasování, přesuny voličů.

Keywords

European Parliament elections, second-order elections, turnout, election campaigning, electoral cycle, protest ballots, swing of voters.

PROHLÁŠENÍ

Čestně prohlašuji, že jsem závěrečnou magisterskou práci vypracovala samostatně na základě pramenů a literatury uvedené v seznamu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze, 11. května 2010

Kristýna Křižanová.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Lence Rovné, CSc. za odborné vedení a podnětné rady a kolegům za textovou revizi a jazykové korektury.

OBSAH

ÚVOD	7
1. Volby do Evropského parlamentu	16
1.1 Teoretický základ voleb do Evropského parlamentu	18
1.1.1 Výchozí teoretický aparát	18
1.1.2 Víceúrovňová teorie voleb	22
1.1.2.1 Výzkum voleb do Evropského parlamentu do roku 2004	22
1.1.2.2 Výzkum voleb do Evropského parlamentu po roce 2004	29
1.2 Komparace teorií <i>midterm elections</i> a evropských voleb druhého řádu	32
2. Eurovolby 2009	35
2.1 Shrnutí výsledků voleb do Evropského parlamentu v roce 2004	35
2.2 EU v krizi před eurovolbami 2009	41
2.3 Obecná charakteristika voleb do EP v roce 2009	43
2.3.1 Výsledky voleb	43
2.3.2 Složení Evropského parlamentu	48
3. Případové studie	51
3.1 Nové členské státy	51
3.1.2 Česká republika	52
3.1.2 Polsko	58
3.1.3 Maďarsko	62
3.2 Staré členské státy	66
3.2.1 Německo	66
3.2.2 Velká Británie	71
ZÁVĚR	76
RESUMÉ	80
SUMMARY	81
POUŽITÁ LITERATURA	82
SEZNAM PŘÍLOH	88
PŘÍLOHY	89

ÚVOD

Volby do Evropského parlamentu poskytují legitimitu jedné z nejdůležitějších institucí EU majících přímý vliv na komunitární legislativní činnost. Ustavení přímé volby tohoto orgánu v roce 1979 akcelerovalo veřejnou diskuzi, ovlivnilo politické dění na úrovni členských států, pozměnilo programatiku politických stran a taktéž změnilo předvolební strategii. Tyto posuny nebyly bezvýznamné a kladly další nároky mimo jiné na chování voličů a jejich rozhodování, jelikož se museli v novém kontextu naučit pohybovat.

Volby do Evropského parlamentu (EP) v roce 2004 byly velkou neznámou pro celou nově rozšířenou Evropskou unii (EU). Poprvé se volby konaly v tak velkém a heterogenním prostoru. Zejména postkomunistické státy, které krátce před těmito volbami do EU vstoupily, představovaly velký otazník. Nikdo nedokázal s jistotou předvídat průběh a výsledky těchto voleb. Řada odborníků očekávala, že nová EU-25¹ může celkovou povahu a význam voleb transformovat.

Eurovolby v roce 2009 se konaly za okolností, které měly velký potenciál ovlivnit výsledek voleb. Občané EU mohli využít svého práva volit² v době jedné z největších hospodářských krizí a vydářit tak svůj postoj vůči politikům, kteří se snažili nabídnout řešení této nelehké situace. Řada členských států taktéž řešila vnitropolitické a ekonomické problémy. Důležitým celoevropským tématem byla také problematická ratifikace Lisabonské smlouvy, která v době konání voleb zdaleka voleb nebyla zdaleka finalizovaná. Poslední eurovolby nebyly v žádném případě ochuzeny o zajímavá témata, která dokáží voliče mobilizovat. EU opět stála před otázkou, jaký zájem budou mít voliči o stále sílící

¹ Jedná se podobu EU do posledního rozšíření v lednu 2007.

² Koncept evropského občanství, zavedený Smlouvou o EU v roce 1993, přisuzuje evropským občanům pasivní i aktivní volební právo, nicméně podmínky stanovuje každý členský stát sám. V mnoha členských státech je pro aktivní volební právo stanovena podmínka trvalého pobytu na území daného státu a délka tohoto pobytu. Směrnice Rady 93/109/ES určuje podmínky, za jakých může volič volit v jiné zemi, než ve které má státní příslušnost (dostupná na www.polac.cz/eu/skripta/doku2/8/3.pdf, ověřeno ke dni 7. března 2010).

instituci a zdali se podaří zvrátit dlouhodobě se projevující degresivní trendy volební účasti.

Problematika eurovoleb bývá častým předmětem výzkumu mnoha studií. Nelze ji označit za oblast rigidní či oblast s nízkým potenciálem pro další studium. Jedná se naopak o téma velmi progresivní, přinášející stále nové podněty pro výzkum. Již volby do EP v roce 2004 naznačily nové procesy a trendy, jejichž platnost měla být potvrzena o pět let později. Tato práce se pokusí zachytit, zdali se dosavadní vývoj ve volebním procesu na unijní úrovni potvrzuje či naopak odchyluje a popř. naznačuje nové linie. Práce se zaměří na rozdílné okolnosti a výsledky ve starých a nových členských státech EU a pokusí se odpovědět na to, zda tato heterogenita stále trvá nebo zda lze pozorovat nějaký posun ve stírání těchto rozdílů. Dalším zkoumaným jevem bude dynamika evropských voleb dovnitř domácí politické scény daného členského státu a zdali je relevantní definovat tyto volby jako jakýsi predikátor výsledků nadcházejících národních voleb.

Hlavním teoretickým konceptem, který protne celou práci, bude víceúrovňová teorie voleb, resp. v případě voleb do EP se bude jednat o teorii voleb druhého řádu. Klíčovým milníkem pro výzkum evropských voleb byl rok 2004, který je i v této práci jedním z časových rozhraní. Práce porovná výsledky voleb z roku 2004 a z roku 2009. Předchozím volbám nebude věnována pozornost z toho důvodu, že se v případě neustále se rozšiřující EU jednalo o zcela jiný geografický a politický celek, což by mohlo konkrétnější komparaci zkreslovat.

Cílem práce je nalézt odpověď na dvě výzkumné otázky. První otázka reaguje na nesoulad v teoretickém rámci předmětu výzkumu, který se projevil v roce 2004, tj. teorie druhého řádu se ukázala být neplatná ve většině nových členských států EU. Druhá otázka navazuje na výsledky voleb z roku 2009 a snaží se nalézt odpověď na to, zda se viditelné nesrovnalosti o čtyři roky později alespoň trochu narovnaly.

1/ Pověrdily se nastavené trendy evropských voleb z roku 2004 i v roce 2009?

2/ Je stále patrná heterogenita v uplatnění teorie druhého řádu mezi novými a starými členskými zeměmi nebo se naopak tyto rozdíly stírají?

Práce má dále za cíl povrdit nebo vyvrátit tyto hypotézy:

- (1) *V důsledku rozšiřování EU postupně dochází k dekoncentraci charakteristických rysů voleb druhého řádu ve volbách do evropského parlamentu.*
- (2) *Volby do evropského parlamentu v roce 2009 nastínily, že explicitní rozdíly mezi novými a starými členskými zeměmi se zmírnily.*

Vzhledem k tomu, že laitmotivem této práce je ověřování platnosti víceúrovňové teorie voleb v nových podmínkách, bude hlavním nástrojem práce komparativní metoda. Sroavány budou dvoje na sebe navazující eurovolby (2004 a 2009), komparace se v tomto případě zaměří hlavně na nové členské státy, které jsou jedním z hlavních aktérů tohoto výzkumu. Komparativní metoda poslouží i k verifikaci charakteristických rysů eurovoleb 2009 v nových, ale i ve starých členských státech. Vzhledem k tomu, že se práce sleduje jev (tj. paradigmatu voleb druhého řádu) za měnících se okolností a zkoumá, zda tento jev nastane, bude komparativní metoda dále doplněna metodou shody. Práce poskytne prostor pro kvalitativní výzkum a nabídne induktivní závěr bez absolutní platnosti.

Hlavním výzkumným cílem práce je ověření, zdali jsou dlouhodobě platné teorie stále relevantním nástrojem pro výzkum voleb do Evropského parlamentu. Práce tento fakt bude zkoumat na několika případových studiích, které představují vhodný nástroj, jak ověřovat teoretické premisy v dané sociální realitě a v konkrétním prostoru a čase. Předmětem výzkumu jsou eurovolby 2009 korelované k výsledkům voleb předchozích. Pro testování platnosti teoretického aparátu bylo vybráno pět případů tak, aby celkový vzorek obsahoval případy nejvíce, ale i nejméně pravděpodobné. Tento set případů by měl poskytnout hlavní výstupní argumentaci pro ověření či vyvrácení výše stanovených hypotéz.

V práci budou podrobněji analyzovány eurovolby 2009 ve třech nových státech (Česká republika, Polsko, Maďarsko) a ve dvou starých členských státech, v Německu a Velké Británii. Skupina nových členských států je obsáhlejší z toho důvodu, že záměrem této práce je zjistit, jaký posun nastal v těchto zemích od roku 2004 a zda zde můžeme lépe teorii voleb druhého řádu verifikovat. V případě starých členských států byly zvoleny jen dva případy pro názornou ukázkou nejpravděpodobnějšího a nejnepravděpodobnějšího příkladu. V každé zemi se zaměřím primárně na níže stanovené proměnné a také na míru dynamiky těchto voleb do vnitropolitického dění. Důležitým studovaným faktorem budou také možné pohyby ve stranicko-politickém systému. Tyto případové studie budou dále doplněny sumarizující tabulkou, která zahrne všechny členské státy a měla by jasně prokázat, který stát v roce 2009 atributy teorie voleb druhého řádu naplnil a který nikoliv.

Všechny tři zvolené nové členské státy disponují konsolidovaným politickým systémem, relativně stabilním stranickým systémem a čitelnou domácí scénou a aktéry, komparace tudíž bude vycházet z rovnocenných výchozích podmínek. Srovnání výsledků voleb nebude znesnadňována rozdílnými parametry volebního systému, což by v opačném případě mohlo výzkum značně zkreslovat. Po dlouhých debatách o unifikaci volebního systému na unijní úrovni, dospěla Rada EU a Evropský parlament ke shodě na podobě evropské legislativy. Evropský volební systém je definován společným rozhodnutím Rady a EP 2002/772/ES.³ Volby do EP se konají podle proporčního volebního systému za použití kandidátních listin a jednoho přenosného hlasu. Velikost volebních obvodů si může upravovat každý členský stát, podmínkou je však dodržení proporcionalnosti tohoto uspořádání. Výše uzavírací klauzule je stanovena maximálně na úroveň 5 %, nicméně záleží na členském státě, zdali tento paramet zařadí stejně jako preferenční hlasování.

³ Dostupné v Úředním věstníku ES, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?=&DD:01:04:32002D0772:CS.pdf> (ověřeno ke dni 7. března 2010)

Práce se zaměří na několik proměnných a bude zkoumat vztah mezi nimi. Působení nezávislých proměnných bude studováno ve vztahu k závislým proměnným. Práce bude operovat se závislými proměnnými, které úzce souvisí s typickými důsledky eurovoleb definovanými v první kapitole práce. Jedná se špatný výsledek voleb pro vládní politické strany a naopak dobrý volební výsledek pro opoziční politické strany, které většinou z voleb druhého řádu vycházejí jako vítěz. Důležitým kritériem je dále posílení (ať už dlouhodobého nebo krátkodobého rázu) malých, extrémistických či „one-issue“ politických stran. Tyto subjekty dle dlouholetého výzkumu stejně jako opozice v eurovolbách triumfují a zaznamenávají větší volební podporu než ve volbách národních. Hlavní zprostředkující proměnnou bude načasování eurovoleb. Lze klasifikovat tři fáze funkčního období vlády s proměnlivou veřejnou podporu. Pokud se eurovolby konají v polovině mandátu, kdy je tato podpora nejnižší a vládní strany zaznamenávají volební neúspěch. Nezávislými proměnnými je míněna volební účast, která v případě eurovoleb dlouhodobě zaznamenává klesající tendenci a evropští politici ji vnímají jako palčivý problém nepřímé demokracie. Druhou zkoumanou nezávislou proměnnou bude změna vzorce volebního chování voličů v čase mezi národními a evropskými volbami, v nichž značná část voličů s hlasem nakládá rozlišně. Třetím faktorem bude tematika a zaměření předvolební kampaně. Ta bývá v porovnání v předvolební kampani před národními volbami méně výrazná, méně nákladná, nejasně zaměřená, pro voliče tématicky nezajímavá a málo mobilizační.

Práce je členěna do tří tématických okruhů, v nichž se zaměřím na: (1) teoretické ukotvení voleb druhého řádu, (2) obecné shrnutí výsledků voleb do Evropského parlamentu 2009 doplněné o komparaci s volbami v roce 2004, (3) případové studie vybraných nových a starých členských zemí EU.

První kapitola představí základní teoretický rámec voleb do Evropského parlamentu, které spadají do kategorie voleb druhého řádu. Teoretické koncepty budou představovány chronologicky a zmíněny

budou i výchozí premisy pocházející z americké literatury.⁴ Nakonec budou tyto dvě základní, tj. americká a evropská provenience, porovnány.

Druhá kapitola nejprve obecně představí výsledky voleb do EP z roku 2004 s akcentem na atypické výsledky v nových členských zemích. V druhé části kapitoly budou v obecné rovině analyzovány výsledky eurovoleb v roce 2009 společně s proměnou stávajícího politického složení parlamentu a proměnou formování ad hoc hlasovacích koalic. V této kapitole budou taktéž vytyčeny základní charakteristiky těchto voleb, které budou blíže sledovány v následující kapitole na konkrétních příkladech.

Třetí kapitola obsahově naváže na první a druhou kapitolu. Poznatky z těchto kapitol dále rozvede a nastíní na konkrétních příkladech. V této kapitole budou na vybraných ukázkových příkladech zkoumány dvě skutečnosti, tj. ověření teorie voleb druhého řádu a existence/absence charakteristik eurovoleb 2009. Vzhledem k tomu, že rozsah práce nedovoluje představit volební situaci ve všech členských zemích a tím analýzu a ověření hypotéz lépe podložit, je zbytek členských zemí rozpracován v sumarizující tabulce, která se alespoň částečně pokusí tuto limitu práce nahradit. Třetí kapitola je dále členěna do dvou podkapitol rozdělující případové studie podle nových a starých členských zemí. Pro názornost je zřejmá tato část práce hojně doplňována tabulky a schémata.

Téma voleb do Evropského parlamentu začalo být v české odborné literatuře akcentováno až po vstupu ČR do EU, do tohoto momentu stálo spíše na okraji zájmu českých odborníků. Od roku 2004 lze tedy pozorovat nárůst zájmu a prací, které se tématu voleb druhého řádu nebo volbách do EP věnují. Tato práce chce přispět jiným pohledem na eurovolby a vnést tak další perspektivu pro další výzkumné záměry. Práce reaguje spíše na fenomén objevující se

⁴ Text práce týkající se amerického příkladu vychází z autorčiny diplomové práce Význam midterm elections v politickém systému USA, která byla obhájena na Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v roce 2009. Více viz Křižanová, Kristýna (2008) Význam midterm elections v politickém

v zahraniční literatuře, tj. jiné účinky voleb do EP ve starých a nových členských státech. Tento specifický rys eurovoleb nebyl doposud v české odborné literatuře dostatečně reflektován. Jako v mnoha jiných oblastech evropské integrace najdeme i v oblasti nepřímé demokracie na evropské úrovni jasné rozdíly. Tato práce zkoumá, zdali lze v roce 2009 již pozorovat redukci těchto rozdílů oproti roku 2009. Vzhledem ke krátkému časovému období po konání voleb se prozatím neobjevila podobná analýza z pera renomovaných politologů.

Pro zpracování tématu eurovoleb lze nalézt velké množství literatury, pramenů či studií, a proto není možné všechny zdroje při zpracovávání práce dostatečně reflektovat. Mnoho kvalitních materiálů nabízí americká politologická produkce, ze které práce částečně čerpala při nástinu teoretického rámce celé problematiky. Vedle několika relevantních odborných studií věnujících se tématu *midterm elections* v USA (A. Cambell⁵, E. Tufte, S. Kernell⁶) nelze nezmínit velmi dobře zpracovanou knihu Garyho C. Jacobse⁷ *The Politics of Congressional Elections* z roku 2001, jejíž závěry jsou mnohdy reflektovány v dalších tématicky souvisejících odborných článcích. Samotné téma kongresových *midterm elections* je v české literatuře zpracováno minimálně, stejně tak i fond českých knihoven mnoho relevantních titulů nenabízí.

Druhá část první kapitoly čerpá z původních studií Karla Reifa a Hermanna Schmitta⁸, Michaela Marshe⁹ a Samuela Hixe. Teoretickým zákonitostem se v českém prostředí věnuje zejména olomoucký politolog Pavel Šaradín nebo výzkumný pracovník Sociologického

systému USA. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2008, 88 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Věra Kotábová.

⁵ Campbell, Angus (1960) *Surge and Decline: A study of Electoral Change*. *Public Opinion Quarterly*, Vol. 24, No. 3, s. 397-418.

⁶ Kernell, Samuel (1977) *Presidential Popularity and Negative Voting: An Alternative Explanation of the Midterm Congressional Decline of President's Party*. *The American Political Science Review*, Vol. 71, No. 1, s. 44-66.

⁷ Jacobson, Gary C. (1990) *The Electoral Origin of Divided Government. Competition in House Election, 1946-1988*, Boulder, Westview.

⁸ Reif, Karlheinz, Schmitt, Hermann (1980) *Nice Second-Order National Elections – A Conceptual Framework For the Analysis of European Elections Results*. *European Journal of Political Research*, Vol. 8, No. 3, s. 3-44.

⁹ Marsh, Michael, Hix, Simon (2007) *Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections*, *The Journal Politics*, Vol. 69, No. 2, s. 495-510.

ústavu AV ČR Lukáš Linek, jejichž sborníky jsou v práci hojně zohledněny. Tito dva autoři svými příspěvky vytvářejí velmi kvalitní odborný podkladový materiál pro zpracování tématu evropských voleb. Linkův sborník¹⁰ o volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 mapuje nejrůznější aspekty těchto voleb (politické, ekonomické, geografické, demografické, aj.). Pavel Šaradín k eurovolbám 2004 vydal dva sborníky, jeden věnující se jen eurovolbám v české republice, druhý zaměřující se na výsledky voleb do EP z roku 2004 v postkomunistických zemích. Jiné relevantní tituly v české literatuře chybí. Tématu eurovoleb v nových členských státech se velmi podrobně věnuje H. Schmitt¹¹, který svou studii z roku 2005 aktualizuje původní teoretický koncept, jehož je spoluautorem. Podobnou analýzu taktéž zpracovali J.Kopke a J. Ringe¹².

Pro druhou část práce věnující se konkrétnímu příkladu voleb do EP v roce 2009, bylo odborné literatury o poznání méně. Zde práce čerpala z několika aktuálních analýz povolebního vývoje a zejména ze sledování odborných periodik a denního tisku. V případě Polska byla přínosným pokladem práce Josefa Mlejníka¹³ a M. Czesnika.¹⁴ Souhrnné zhodnocení voleb v Maďarsku nabízí ve své studii A. Attila¹⁵. Největším zdrojem informací při zpracovávání případových studií byl rozbor tisku a médií. Lze očekávat, že souhrnné a detailní analýzy voleb do EP z roku 2009 budou teprve publikovány. Krátce po volbách se objevilo velké množství kratších analýz obecnější povahy, nicméně pro hlubší zpracování tématu je třeba větší časový rámec.

¹⁰ Linek, Lukáš, Outlý, Jan, Gábor, Tóka, Batory, Agnes (eds.) (2007) Volby do Evropského parlamentu 2004. Sociologický ústav, Praha.

¹¹ Schmitt, Herman (2005) The European Parliament Elections of June 2004: Still second-order? West European Politics, Vol. 28, No. 3, s. 650-679.

¹² Koepke, Jason, Ringe, Jason (2005) The Second-Order Election Model in an Enlarged Europe; dostupné na <http://jasonkoepke.com/Projects/11-EPEE/KoepkeandRinge-11-20050821.pdf> (ověřeno ke dni 7. listopadu 2009)

¹³ Mlejnek, Josef (2009) Volby do Evropského parlamentu v Polsku 2004 a 2009, Acta Politologica, Vol. 1, No. 2, s. 142-159.

¹⁴ Czesnik, Mikolaj (2009) Voter Turnout Stability – Evidence from Poland, Polish Sociological Review, No. 1, s. 107-122

¹⁵ Antal, Attila (2009) Evaluation of the 2009 European Parliament Elections in Hungary, Politics in Central Europe, Vol. 2, No. 12, p. 5- 31.

V práci se objeví hned několik označení pro hlavní předmět výzkumu – volby do Evropského parlamentu, evropské volby či eurovolby. Majoritní podíl anglicky psané literatury byl jednou z obtíží, která nedovolila vytvořit čistě český text a některé pojmy byly ponechány v originále. Původní označení přesně neurčuje pojmenovávaný jev, což by se v českém překladu mnohdy ztratilo. Jak je patrné, ponechávám v originále např. pojem *midterm elections*. Pro pojem *second-order elections* jsem zvolila překlad volby druhého řádu.

1. Volby do Evropského parlamentu

Evropský parlament (EP) byl ustaven pod původním názvem Shromáždění Evropského společenství uhlí a oceli v roce 1952, poprvé zasedal 10. září téhož roku. Jeho pravomoci, zakotvené v Římských smlouvách, nebyly nijak významné. V duchu prohlubování integrace a přenášení části národních kompetencí na úroveň evropskou se tato instituce postupně prosazovala a v průběhu let se zlepšovalo i její postavení. S procesem rozšiřování Společenství také nabývala na objemu. Z původních 78 poslanců, kteří byli do roku 1979 delegováni národními parlamenty, se počet poslanců téměř zdesetinásobil.¹⁶

Samotné označení instituce jako parlament bylo poprvé použito v roce 1962, jedná se ovšem o jednostranné rozhodnutí Shromáždění. Členské státy a ostatní instituce byly k tomuto pojmu zprvu zdráhavé až odmítavé. Oficiální označení Evropský parlament kodifikoval až Jednotný evropský akt v roce 1986.

V rámci institucionální struktury se jedná o jednokomorový parlament. Dlouhodobě se objevují tendence ustavit druhou komoru Evropského parlamentu a tím dále posílit jeho roli. První takový návrh se objevil již v roce 1953, kdy byl do návrhu smlouvy o Evropském politickém společenství (EPS) vkomponován úmysl doplnit evropské instituce bikamerálním zákonodárným orgánem. Smlouva EPS byla ovšem zablokována v ratifikačním procesu (Francie, iniciátor smlouvy, dokument neratifikovala) a tím i myšlenka nadnárodního evropského bikameralismu.¹⁷

Podobné návrhy se objevují i dnes spolu s debatou o reformě institucí EU, zejména v souvislosti s Ústavní smlouvou resp. Lisabonskou smlouvou. Jelikož proces vývoje EP ani samotné EU není ukončen, je podobné institucionální řešení stále aktuální a podobné

¹⁶ Po přijetí deseti nových členů v roce 2004 se počet poslanců upravil na 732. Dnes po rozšíření EU o Bulharsko a Rumunsku čítá počet zástupců členských zemí v EP 785. Podle Lisabonské smlouvy by počet poslanců pro rozšířenou Unii (tj. 27 a více členských států) neměl přesahovat 751.

¹⁷ Více o ustavení druhé komory EP v JUDGE, D.; EARNSHAW, D. (2003): *European Parliament*. Basington a New York. Palgrave Macmillan, s. 303-304.

debaty lze označit za opodstatněné.¹⁸ Za jeden z počátečních kroků lze považovat větší zapojení národních parlamentů do unijního rozhodovacího procesu v rámci tzv. systému včasného varování.¹⁹

Dle Lisabonské smlouvy²⁰ dále dojde ke snížení počtu poslanců na 751, členský stát může být zastoupen maximálně 96 poslanci a minimálně šest.²¹ Každému členskému státu bude přidělen počet zástupců dle zásady degresivní proporcionality, tj. rozložení křesel v EP pro každý stát by mělo co nejlépe odpovídat i demografickému hledisku.²² Lisabonská smlouva i nadále sleduje trend postupného posilování postavení EP v institucionálním rámci EU. EP by se měl svými pravomocemi v legislativním a rozhodovacím procesu vyrovnat Radě EU. Zde lze například také uvažovat, že pokud roste postavení EP, mohl by se zároveň snižovat účinek voleb druhého řádu.²³ Zdali je tato úvaha správná, nastíní až následující evropské volby a např. i tento nově ustavený EP. EP se v některých důležitých otázkách v rámci spolurozhodovací procedury profiluje jako velmi silný a aktivistický hráč, který si trvá na svých postojích.²⁴

Volby do EP jsou specifickým procesem v rámci mezinárodní spolupráce států. Žádné jiné mezinárodní parlamentní uspořádání totiž nepodléhá procesu výběru zástupců ve všeobecných volbách. Poprvé se

¹⁸ Ustavení druhé komory EP by dle zastánců bikameralismu zlepšilo zapojení občanů do rozhodovacího procesu (dále by i řešilo problém demokratického deficitu), prohloubily by se vazby mezi národními parlamenty a evropskými institucemi, rovnováha sil mezi evropskými institucemi by se vyrovnala. [ŠARADÍN 2004: 20]

¹⁹ Aplikací systému včasného varování budou všechny národní parlamenty během lhůty osmi týdnů moci zaslat odůvodněné stanovisko evropským institucím o určitém legislativním návrhu s odůvodněním, proč neshledávají daný právní předpis v souladu s principem subsidiarity.

²⁰ Viz Lisabonská smlouva, Úřední věstník EU, verze bez nových dodatků z Evropské rady z října 2009, <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:CS:HTML> (ověřeno ke dni 7. listopadu 2009)

²¹ Vzhledem k tomu, že Německo bylo dle Nicejské smlouvy zastoupeno 99 poslanci a v době, kdy se konaly volby do EP 2009, byla tato smlouva stále jediným platným řádem EU, musela být Německu udělena výjimka. Po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost nebudou muset čtyři němečtí poslanci opustit svůj. Německu zůstane v tomto volebním období 99 poslanců.

²² Česká republika dle této zásady přijde o dva evropské poslance.

²³ Viz např. Koepke, Jason, Ringe, Jason (2005) The Second-Order Election Model in an Enlarged Europe; dostupné na <http://jasonkoepke.com/Projects/11-EPEE/KoepkeandRinge-11-20050821.pdf> (ověřeno ke dni 7. listopadu 2009)

přímé volby konaly 7. a 10. června 1979 a znamenaly první výrazné posílení postavení EP. Zákon o přímých volbách do EP byl schválen v roce 1976, v platnost vešel v roce 1978. Tento krok je považován za zlomový bod vývoje EP i evropského stranického systému. EP získal nezávislost na národních parlamentech a přiblížil se občanům členských zemí ES. [ŠARADÍN 2004: 59]

Lze jednoznačně konstatovat, že každé doposud proběhnuvší evropské volby byly vždy jedinečným a neopakovatelným procesem. Dlouhodobě se projevují určité charakteristické rysy, které se staly předmětem mnoha politologických analýz a základem různých teoretických konceptů. Tyto koncepty se ovšem každými dalšími volbami v některých oblastech překonaly. Po volbách v roce 2004, které byly opět v mnoha ohledech bezprecedentní, vyvstala velmi podstatná otázka, zdali se vysledované rysy zcela nerozmělnily. Odhalil se zde značný prostor pro nové analýzy a revizi etablovaných teorií.

1.1 Teoretický základ voleb do Evropského parlamentu

1.1.1 Výchozí teoretický aparát

Teoretický rámec evropských voleb lze hledat už v 60. letech v americké politologii, která se s nástupem behaviorismu začala věnovat chování voličů v období mezi prezidentskými volbami a v době jejich konání, tj. korelaci mezi kongresovými²⁵ a prezidentskými

²⁴ Příkladem může být velmi tvrdé vyjednávání telekomunikačního balíčku v roce 2009, který nebyl přijat, jelikož ani Rada EU, ani EP, neustoupily se svých pozic a muselo dojít k dohodovacímu řízení.

²⁵ Americká Sněmovna reprezentantů se volí každé dva roky, zatímco Senát se každé dva roky obměňuje pouze z jedné třetiny (mandát každého senátora je šestiletý. Senát měl být určitou stabilní protiváhou vůči stále se měnící Sněmovně. Povaha senátorského mandátu je zcela odlišná od mandátu ve Sněmovně reprezentantů. Vzhledem k jeho trojnásobné délce ponechává senátorovi prostor na dlouhodobé cíle a vedení souvislé politické agendy.

volbami. Americké výzkumy vytvořily elementární podklad teoretického vymezení pro rodící se fenomén voleb do EP na počátku 80. let.

Kongresové volby se konají každé dva roky, jejich povaha a často i výsledky se ovšem mění v závislosti na jejich načasování. Kongresové volby se konají společně s volbami prezidentskými a představují zcela jiný soubor procesů probíhající v odlišných společensko-politických podmínkách než kongresové *midterm elections*. Složení Kongresu ustaveného v roce prezidentských voleb většinou kopíruje stranickou linii prezidentského úřadu, resp. většinová strana v Kongresu je stejná jako uskupení, které získalo post prezidenta. Voliči v těchto volbách často volí souvisle, dávají přednost kandidátům ze stejného politického tábora. Prezident tedy v prvních dvou letech svého funkčního období nečelí rozdělené vládě (kohabitaci) a vládnutí pro něj bývá snazší.

Kongresové *midterm elections* probíhají ve zcela jiných podmínkách – konají se v polovině prezidentského volebního období, tedy v době, kdy již veřejnost může objektivně klasifikovat prezidentův politický výkon. Pravidlem bývá, že druhý rok po zvolení je prezident veřejností hodnocen značně kriticky a jeho popularita klesá. *Midterm elections* jsou chápány jako referendum o prezidentově popularitě, jsou tedy významnou protiváhou prezidentskému úřadu. Liší se od kongresových voleb konajících se souběžně s těmi prezidentskými zejména ve dvou rovinách: (1) politická strana, jejímž členem je současný prezident, získává méně hlasů; (2) volební účast je nižší.

Na teorii nárůstu a poklesu a teorii referenda později od 70. let navázalo mnoho autorů. Irský teoretik Micheal Marsh dokonce tyto teorie aplikoval na výsledky evropských voleb v roce 2004.

Teorie nárůstu a poklesu představil počátkem 60. let Angus Campbell. Ve své práci *Surge and Decline: A Study of Electoral Change*²⁶ prvně konceptualizoval cyklicky se opakující vzorec amerických voleb: (1) Volební účast v kongresových *midterm*

²⁶ Campbell, Angus (1960) *Surge and Decline: A study of Electoral Change*. *Public Opinion Quarterly*, Vol. 24, , No. 3, s. 397-418.

*elections*²⁷ je konstatně nižší než v prezidentských volbách, které jim předchází. (2) Již od etablování bipartismu v roce 1860²⁸, strana kontrolující Bílý dům ztrácí mandáty (s malými výjimkami) ve Sněmovně reprezentantů v rámci *midterm elections*. Základ byl také pro víceúrovňovou teorii voleb v rozeznávání voleb s vyšším společensko-politickým významem a voleb s nižším společensko-politickým významem a pro klasifikaci voličů na pravidelné voliče a okrajové voliče.²⁹

Nižší volební účast v kongresových *midterm elections* je způsobena sníženým zájmem okrajového voliče o politickou scénu. Všeobecně nižší podpora pro kandidáty do Kongresu ze strany ovládající Bílý dům je způsobena právě absencí okrajového voliče a také tím, že pravidelní voliči volí a ze svého volebního chování se příliš nevychylují. Pravidelní voliči se ovšem někdy vyznačují tím, že se nechají ovlivnit krátkodobými společensko-politickými okolnostmi (např. účinná kampaň budoucího prezidenta) a volí mimo svou politickou afiliaci. Své volební chování normalizuje až v *midterm elections*.

Stejně tak jako v případě evropských voleb dochází k pravidelnému přezkumu těchto teorií, byla i Campbellova koncepce revidována v roce 1993 Jamesem A. Campbellem.³⁰ Ten ve své studii ponechává dichotomii voleb s nižším/vyšším společensko-politickým významem, ale představuje i nový koncept voličského chování a doplňuje kategorizaci voličů. Rozlišuje mezi loajálním přívržencem strany (*strong partisan*), neloajálním přívržencem strany (*weak*

²⁷ Lze se také setkat např. s označením *off-year elections* a *on-year elections*.

²⁸ Dvoustranický model, tak jej známe dnes, vznikl v době po občanské válce. Původně byl stranický systém tvořen Demokratickou stranou (založena ve 20. letech 19. století) a Stranou whigů, která na rozdíl od Demokratů stále inklinovala k Velké Británii. Další třetí straně se do tohoto ustáleného modelu nepodařilo infiltrovat. Až v 50. letech 19. století, kdy vznikla Republikánská strana v důsledku rozštěpení americké společnosti v otázce otroctví, se bipartismus podařilo úspěšně narušit. Republikáni postupně whigy ze stranického spektra vytlačili na okraj.

²⁹ Toto vymezení voličů lze osvětlit následující otázkou: "Od té doby, co Vám náleží volební právo, jak často jste byl u voleb – u všech, u většiny, u některých nebo u žádných?" Pravidelný volič by odpověděl, že volil ve všech volbách. Respondenti, kteří by odpověděli jinak než, že se zúčastnili všech voleb, jsou teoretiky považováni za okrajové voliče. [COVER 1985: 607]

³⁰ Jedná se pouze o shodu v příjmení u obou autorů.

partisan) a nezávislími voliči (*independents*).³¹ J. A. Campbell si také nově všímá volebního cyklu a faktoru souběžnosti voleb a vykazuje analogické závěry jako je tomu i v studiích o evropských volbách.³²

Druhou nosnou teorií z amerického prostředí, kterou nelze nezmínit, je teorie referenda. Tento koncept Edwarda Tufteho³³ ze 70. let primárně pracuje s faktorem hodnocení veřejnosti výkonu prezidenta v úřadě. Opět se jedná o jev, který byl později popsán i v případě evropských voleb.

Jelikož se v období *midterm elections* nebojuje o Bílý dům, mohou voliči vyjádřit svou ne/spokojenost s dosavadním výkonem vlády pouze tím, že dají hlas straně, která je u vlády a tím vyjádří svou spokojenost s danou prezidentskou administrativou nebo naopak udělí hlas opoziční straně a tím vyjádří svůj nesouhlas. „Kandidáti do Kongresu mohou být často poškozeni (nebo naopak mohou profitovat) tím, jak voliči hodnotí dosavadní práci prezidenta.“ [TUFTE 1975: 813]

Odliv hlasů pro prezidentskou stranu vysvětluje pomocí dvou proměnných: (1) podpora veřejnosti vládní politiky a prezidenta, (2) trendy v ekonomickém vývoji země. „Čím nižší je veřejná podpora pro prezidenta a čím méně ekonomika prosperuje, tím větší bude propad ztráty hlasů pro prezidentskou stranu v *midterm elections*.“ [Tamtéž: 817] Každý volič se rozhoduje právě podle své momentální ekonomické situace, současné administrativě udělí hlas jako výraz spokojenosti se stavem amerického hospodářství nebo naopak hlasuje pro opozici, v případě, že se jeho reálné příjmy snížily.

Stejně jako tomu bylo u Campbellovy teorie, i teorie referenda prošla revizí a byla doplněna o aktuální poznatky. V roce 1977 Samuel

³¹ Viz rozlišení voličů v rámci výzkumů v American National Election Studies.

³² Jedná se především o tzv. prezidentský impluz (*presidential pulse*), prezidentské volby působí na kongresové volby určitou silou. Pokud se oboje volby konají ve stejný rok, působí tato dynamika ve prospěch strany úspěšné v prezidentských volbách. Síla prezidentského impulsu již ovšem nepůsobí o dva roky později v kongresových *midterm elections* a prezidentova strana ztrácí své mandáty v Kongresu. Campbell ovšem zdůrazňuje, že od 90. let lze pozorovat degresivní tendence tohoto katalyzačního prvku.

³³ Tufte, Edward (1975) Determinants of Midterm Congressional Elections. The American Political Science Review, Vol. 69, No. 3, s. 812-826.

Kernell³⁴ rozšiřuje Tufteho výstupy o negativní aspekt v hlasování v *midterm elections*. Také doceňuje význam vlivu veřejné podpory prezidenta na výsledek *midterm elections*. Kernell dále přidává sociálně-psychologické hledisko do analýzy chování voličů a začleňuje pojem tzv. negativního hlasování. Voliči, kteří jsou negativně naladěni proti prezidentovi, mají tendenci být při *midterm elections* aktivnější než voliči, kteří hodnotí prezidentský úřad pozitivně. Procento voličů, kteří nahlíží na prezidenta negativně, bývá vyšší a jeho strana tedy zaznamenává pokles hlasů.

1.1.2 Víceúrovňová teorie voleb

1.1.2.1 Výzkum voleb do EP do roku 2004

Víceúrovňová teorie volebního chování vymezuje dva typy voleb (z pohledu významu voleb pro samotného voliče) – volby prvního řádu (*first-order elections*) a volby druhého řádu (*second-order elections*). Tato teorie byla speciálně vytvořena k vysvětlení změny ve volebním chování, k níž dochází ve volbách do EP oproti volbám do národních parlamentů.

Teorie voleb druhého řádu byla sestavena na vzorku západoevropských zemí v roce 1980 (tj. hned na základě prvních přímých voleb do EP) politology Karlheinzem Reifem a Hermannem Schmittem.³⁵ Jak dále vyplyne, významně staví právě na vypořizovaných účincích *midterm elections* v USA a čerpá také z poznatků zemských voleb v Německu. Poprvé tak byly popsány jevy, které se objevují ve volbách na nadnárodní úrovni. Do té doby byla pozornost věnována spíše subnárodním volbám. Reif i Schmitt nevyklučují, že by jejich závěry neodpovídaly i např. nejrozličnějším regionálním volbám, prezidentským volbám v parlamentním systému

³⁴ Kernell, Samuel (1977) Presidential Popularity and Negative Voting: An Alternative Explanation of the Midterm Congressional Decline of President's Party. *The American Political Science Review*, Vol. 71, No. 1, s. 44-66.

³⁵ Reif, Karlheinz, Schmitt, Hermann (1980) Nice Second-Order National Elections – A Conceptual Framework For the Analysis of European Elections Results. *European Journal of Political Research*, Vol. 8, No. 3, s. 3-44.

vlády, volbám do horní komory parlamentu či referendu. U dalších autorů lze nalézt jiná analogická označení.³⁶

Reif a Schmitt definují volby prvního řádu jako obecné volby konané na celostátní úrovni, které přímo nebo nepřímo zajišťují obsazení exekutivního orgánu. Naopak volby druhého řádu chápou jako volby, které jsou pro voliče méně důvěryhodné, méně významné a primárně nezajišťují nové ustavení vlády [KOEPEKE; RINGE. 2006: 2]. Voliči na jednotlivé typy voleb pohlížejí hierarchicky, hodnotí význam voleb a míru jejich vlivu na obsazení exekutivního orgánu. „Voliče hlavně zajímá možnost spolurozhodovat o věcech na národní úrovni (daňová politika, sociální politika, stav byrokracie, hospodaření státu, zahraniční politika, atd.), respektive možnost ovlivnit to, kdo a jakým způsobem vládne a kdo tyto agendy prosazuje.“ [ŠARADÍN 2007: 11]

Reif a Schmitt stanovili základní rysy voleb druhého řádu, tyto charakteristiky byly poté mnohokrát převzaty, staly se stavebním kamenem celého konceptu:

(1) Volební účast je vždy nižší než u voleb do národních parlamentů.³⁷

(2) Vládní strany ve volbách prohrávají. Jejich výsledky značně ovlivňuje vnímání vládní politiky veřejností a tedy nepopularita vlády v době konání voleb.

(3) Velké etablované strany zaznamenávají horší volební výsledky než v národních volbách, malé strany uspějí v evropských volbách lépe než v národních³⁸. Menší, nově ustavené a extremistické strany mají ve volbách druhého řádu větší úspěch než ve volbách prvního řádu.³⁹

(4) Předvolební kampaň akcentuje národní témata na úkor evropských.

³⁶ Například Nebenwahlen, elections intermediaries, untergeordnete, irrelevant elections, minor elections. [ŠARADÍN 2007:10]

³⁷ 1979 – 63%, 1984 – 61%, 1989 – 58,5%, 1994 – 56,8%, 1999 – 49,8%, 2004 – 45,5%. [ŠARADÍN 2004: 61]. Nízká volební účast indikuje míru důležitosti voleb pro voliče.

³⁸ Mohou uspět i přesto, že prosazují radikální program.

³⁹ Volatilita v podílu hlasů jednotlivých stran v evropských volbách je až 40% oproti národním volbách. Jedná se o přesun hlasů od velkých vládních stran k malým a opozičním stranám. [HIX , MARSH 2007: 495]

(5) Vládní strany mnohem více ztrácejí v polovině volebního cyklu.⁴⁰

V základním vymezení voleb druhého řádu, tak jak jej představil Reif a Schmitt, chybí důležité hledisko hospodářského vývoje země.⁴¹ Kousser⁴² ve své studii dochází k závěru, že právě zhoršení ekonomického vývoje v zemi může mít z velké části vliv na sníženou podporu pro vládní strany v evropských volbách.

Nutno zmínit, že jeden z hlavních determinantů, tj. nižší volební účast, v tomto případě nesouvisí s krizí demokracie či nedůvěrou EU. Dlouhodobě platící úzus, že volební účast je hlavním indikátorem kvality demokracie, lze aplikovat pouze na volby prvního řádu. Nízká volební účast v evropských volbách může mít vedle nižší relevance pro voliče i další příčiny jako např. volič je nedostatečně obeznámen s rolí EP, únava z četnosti voleb⁴³, nedostatečná personifikace evropské politiky, snížená mobilizace voličů v důsledku méně nákladné a nevýrazné volební kampaně.

Nejrůznější aspekty volební účasti v evropských volbách analyzoval finský politolog Mattila,⁴⁴ důkladně se zabýval determinujícími prvky tohoto jevu. Jeho výpočty prokázaly, že účast je vyšší, pokud: (1) se volby konají o víkendu,⁴⁵ (2) je volební účast povinná a (3) se evropské volby konají souběžně s volbami národními. V posledně jmenovaném případě se může účast navýšit až o 20 %. Všimá si také toho, že volební účast je o něco vyšší v těch členských

⁴⁰ Tzv. elections cycle model.

⁴¹ Srovnej Tufté, Edward (1975) Determinants of Midterm Congressional Elections. *The American Political Science Review*, Vol. 69, No. 3, s. 812-826.

⁴² Kousser, Thaddeus (2004) Retrospective Voting and Strategic Behaviour in European Parliament Elections. *Electoral Studies*, Vol. 23, No. 1, s. 1-21.

⁴³ Vysoká míra zapojení veřejnosti do výběru svých zástupců je jedním z hlavních pilířů americké demokracie. Pro americký systém je typické, že disponuje největším objemem přímo volených funkcí. Většina přímo volených orgánů pochází ze státní nebo místní úrovně – guvernéri a jejich zástupci (*lieutenant governors*), starostové, členové městských rad, šerifové, okresní hejtmané, členové školní rady nebo členové nejrůznějších správních úřadů (zemědělský úřad, úřad pro veřejnou službu, aj.) Většina těchto funkcí je volena každé dva roky.

⁴⁴ Mattila, Mikko (2003) Why bother? Determinants of turnout in the European elections. *Electoral Studies*, Vol. 22, č. 3, s. 449-468.

⁴⁵ Tento faktor je zmiňován mnoha autory. Např. Jean Blondel et al navrhuje na základě svých výpočtů navýšit volební účast v evropských volbách stanovením pevného termínu voleb na neděli a pondělí. Tento formát je kompromisním řešením

státech, které jsou čistými příjemci z evropského rozpočtu. Účast je naopak menší ve státech s největšími příspěvky do rozpočtu EU. Na základě všech předešlých evropských voleb stanovil, že volební účast je v nových členských státech vyšší. Jeho studie byla publikována krátce před rokem 2004 a tato premisa se v předposledních volbách prokázala jako lichá.

Voliči často volí mezi třemi nejčastějšími vzorci chování. První vzorcem je strategické (instrumentální) hlasování⁴⁶ - volič se snaží ovlivnit konečný výsledek voleb tím, že nevolí podle své první preference, ale vybírá stranu, u které je pravděpodobnější, že získá větší počet hlasů (hlasuje tedy podle své druhé nebo i třetí preference). Takovéto chování je typické pro volby prvního řádu. Volič svým strategickým chováním dává najevo, že si je vědom významu a dopadů voleb. Druhým typem je upřímné hlasování, kdy volič volí dle své první preference a udílí hlas ideologicky sobě nejbližší politické straně.⁴⁷ Tento typ hlasování nejčastěji poškozuje velké strany, naopak napomáhá menším a novým stranám. Posledním vzorcem je protestní hlasování, kdy volič svůj hlas chápe jako sdělení své nespokojenosti s vládou vzešlou z voleb prvního řádu. Volič vystavuje vysvědčení vládní politice, čímž jsou nejčastěji postiženy vládní strany.

Volič vnímá volby druhého řádu jako událost, kdy není příliš ve hře.⁴⁸ Ví, že volená supranacionální či subnacionální instance, resp. její složení, nebude mít zásadní význam na jeho život. Svou percepci voleb dále promítá do volebního chování. Pro volby druhého řádu je typické, že volič volí buď upřímně nebo udílí protestní hlas. Tyto vzorce chování korelují se zisky velkých a malých stran. Malé strany, které jsou často ve volbách prvního řádu postaveny do ústraní zejména z důvodu voličova strategického hlasování, zaznamenávají v druhořadých volbách většinou úspěch. Velké strany naopak ztrácejí hlasy oproti celonárodním, ať už z důvodu toho, že volič volí stranu

pro všechny typy voličů, pro ty, co preferují volby o víkendu i pro ty, kteří by raději volili ve všední den.

⁴⁶ V literatuře také nazýváno „*voting with the head*“

⁴⁷ V některých případech nazýváno „*voting with the heart*“.

sobě ideologicky nejbližší (tou často velká strana nebývá, i přestože jí v národních volbách hlas udílí) a nebo proto, že volič svou volbou vyjadřuje podporu straně, která je možnou alternativou vládnoucím stranám.

Stejně jako v USA do voličského rozhodování vstupuje důležitý faktor výkonu národního (ale i evropského hospodářství).⁴⁹ Například Kousser ve své práci dochází k závěru, že výsledky voleb do Evropského parlamentu jsou z velké části ovlivněny hospodářskými otázkami.⁵⁰ V. O. Key⁵¹ sestavil model odměny a trestu, který je založen na tom, že vlády dosahující dobrých ekonomických výsledků jsou odměňovány, zatímco vlády, jejichž hospodářské výsledky jsou špatné, jsou trestány. Tato regule nepozbývá platnosti ani dnes. [TILLEY et al 2007: 103] Model odměny a trestu je mnohem lépe aplikovatelný na dvoustranické systémy, kde jsou tradičně ustavovány jednobarevné vlády a voličovi je tedy jasné, koho má odměnit či potrestat. V evropském prostoru se ovšem mnohem častěji setkáme s multipartismem a v kombinaci s proporčním volebním systémem také s koaličními vládami, což může být pro voliče matoucí.

Pro hodnocení stavu ekonomiky se používají tři hlavní veličiny – hospodářský růst měřený růstem HDP na osobu, inflace a míra nezaměstnanosti. Z výzkumu Tilleyho a kol. ovšem vyplývá, že svůj názor na ekonomiku opírají o skutečné hospodářské výsledky pouze občané s politickými znalostmi. Velmi obtížné – vzhledem k několikačlenným koaličním vládám - je také zjistit odraz skutečných ekonomických faktorů ve voličském hlasování. [Tamtéž: 118]

⁴⁸ There is *less at stake* in the second order elections and in European elections in particular. [SCHMITT 2005: 1]

⁴⁹ Viz srovnej Tufte, Edward (1975) Determinants of Midterm Congressional Elections. *The American Political Science Review*, Vol. 69, No. 3, s. 812-826.

⁵⁰ Kousser, Thomas (2004) Retrospective Voting and Strategic Behavior in European Parliament Elections. *Electoral Studies*, Vol. 23, No. 1, s. 1-21.

⁵¹ Key, Vladimir Orlando (1966) *The Responsible Electorate* (Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press)

Tento fakt vysvětlují v návaznosti Carruba a Timpone⁵² pomocí teorie vyvažování (*balancing theory*). Jedná se o jednu z interpretací tzv. rozděleného hlasování (*split-ticket voting*). Jednotlivci se zajímají spíše o konkrétní podobu výstupů z politiky, nikoliv o to, kdo zastává úřad. Voliči mají především zájem, aby tyto politické výstupy měly umírněnou povahu, tj. aby byly kompromisem mezi pravicovou a levicovou politikou. V případě USA se tedy jedná o to, že voliči volí odlišně v prezidentských a kongresových volbách. Vnímají to jako jediný způsob, jak dosáhnout toho, aby republikáni a demokraté, ovládající v určitém období proti sobě stojící instituce, vyvážili své pozice. To také zaručuje, že je výsledek přijatelný pro co největší počet voličů. Podobnou logiku lze spatřovat i ve volebním chování v evropských volbách. „Voliči nechtějí, aby vládla jedna strana, proto volí jiné subjekty a chtějí, aby politika byla spíše výsledkem kompromisu než prosazováním krajností.“ [ŠARADÍN 2007: 18]

Dále je rozdělené hlasování vysvětlováno pomocí teorie veřejných statků a sdílení nákladů (*public goods and cost sparing*), kterou představil Gary C. Jacobson.⁵³ Voliči zvolí takovou politickou reprezentaci, která udrží náklady na veřejné statky na co nejnižší úrovni. Příkladem mohou být mnohem lepší volební výsledky zelených stran v evropských volbách. Většina voličů se vyslovuje pro nutnost ochrany životního prostředí, nicméně si uvědomuje, že náklady na tuto aktivitu jsou značně vysoké. Proto udělí hlas zeleným raději v evropských volbách, jelikož zde se náklady na ochranu životního prostředí rovnoměrně rozdělí mezi členské státy. Tato interpretace se jeví spíše jako nástroj pro empirický výzkum než jako pravdivý popis reality, nicméně v rámci teoretického exkurzu je tato teorie vhodným dokreslením vykládaných jevů.

Podstatnou roli hraje také načasování voleb druhého řádu. Jejich vypovídací hodnota úzce souvisí právě s jejich časovým

⁵² Carruba, Cliff, Timpone, Richard (2003) Explaining Vote Switching Across First and second Order Elections: Evidence from Europe; <http://userwww.service.emory.edu/~ccarrub/EPVSwattribution.pdf> (ověřeno ke dni 7. listopadu 2009)

odstupem od národních voleb. Oppenhuis a kolektiv⁵⁴ tento aspekt konceptualizoval v rámci kategorizace voleb s ohledem na jejich konání a jejich vypovídací hodnotu (chápaní voleb jako jakýsi signalizující nástroj). Rozlišil tzv. promarněné volby (*throw away elections*) a tzv. *maker-setting elections*. Promarněné volby se konají současně s volbami celonárodními nebo krátce po nich. V tomto období není volič nijak ovlivněn vládní politikou a neudílí tedy protestní hlas, naopak volí upřímně. Pro vládnoucí strany nemají tyto volby žádnou vypovídací hodnotu o jejich popularitě. *Maker-setting elections* se konají v dostatečném časovém odstupu od voleb prvořadých a celkově se mění i jejich význam a prediktivní hodnota. Jednoznačně vypovídají o popularitě vlády, jelikož značný časový rozdíl mezi oběma volbami dává voliči významný prostor pro zhodnocení dosavadního působení vlády. Volič v takto načasovaných volbách velmi často udílí protestní hlasy.⁵⁵ Nejvyšší účast bude v takových volbách druhého řádu, které se budou konat souběžně s volbami národními, které způsobí potřebnou mobilizaci voličů.

Volební cyklus je dalším výrazným fenoménem, který byl mnohokrát sledován a objevují se zde jasné pravidelnosti. Po krátké povolební euforii trvající zhruba první rok po volbách, tzv. období líbánky (*honeymoon*), má vláda/prezident často nejvyšší podporu veřejnosti. Poté tato podpora postupně klesá, až se dostane na úplné minimum právě v polovině funkčního období (*midterm*). Krátce před odchodem z úřadu a tedy i před dalšími volbami veřejná podpora mírně stoupá (*later term*).⁵⁶

V roce 1997 ve své další práci Reif dokonce připouští, že pro evropské volby by bylo relevantní vytvořit další kategorii voleb – volby

⁵³ Jacobson, Gary C. (1990) *The Electoral Origin of Divided Government. Competition in House Election, 1946-1988*, Boulder, Westview.

⁵⁴ Oppenhuis, Erik, Cees van der Eijk, Mark Franklin (1996) *The Party Context: Outcomes*, In: Cees van der Eijk, Mark, Franklin (eds) *Choosing Europe?*, s. 287-305.

⁵⁵ Reif a Schmitt se svém původním článku dále neurčují podmínky pro protestní nebo upřímné hlasování. Omezují se pouze na tvrzení, že voliči v druhořadých volbách volí buď upřímně nebo udílí protestní hlas. [KOEPEKE, J.; RINGE, N. 2006: 8]

⁵⁶ Více viz Freire, André (2003): *Second Order Elections and Electoral Cycles in Democratic Portugal, 1975-2002*, dostupné na <http://www.ics.ul.pt/publicacoes/workingpapers/wp2003/WP3-2003.pdf> (ověřeno ke dni 30.října 2009)

třetího řádu, jelikož se z nich poté nevznikne žádný exekutivní orgán, zatímco v ostatních volbách druhého řádu ano (regionální, municipální,..).⁵⁷ Evropská komise, která by mohla být za výkonnou složku moci zjednodušeně považována, bývá ustavována na základě odlišného principu. I v tomto ohledu lze ovšem spatřovat posun v Lisabonské smlouvě, která formování Komise přímo navazuje na výsledky voleb do EP. Na základě těchto výsledků by měl být vybrán předseda EK, tj. osobnost z vítězného politického tábora, která na základě národních nominací jednotlivých komisařů posléze požádá EP o schválení konečného složení.

1.1.2.2 Výzkum voleb do EP po r. 2004

Juliet Lodge⁵⁸ se po evropských volbách v roce 1999 zabývala stále se snižující trendem volební účasti. Jako jeden z důvodů vidí složité a netransparentní procesy v rámci institucionálního trojúhelníku, obskurní zákonodárný proces a jeho význam. Připojením národních témat do předvolební kampaně se strany snaží zvýšit zájem o volby, jelikož si uvědomují pomyslnou vzdálenost mezi občany a evropskou politikou. Lodge dále upozorňuje, že následující volby v roce 2004 budou zcela bezprecedentní a po přistoupení deseti nových států, které mají zcela odlišné historické zkušenosti, politickou kulturu a tradice, hodnoty a cíle, lze očekávat, že se povaha evropských voleb může změnit. [LODGE 2001: 6]. Podobné úvahy se objevily u více odborníků.

Volby do EP v roce 2004 představovaly velkou výzvu pro dosavadní výzkum. Jeden měsíc po největším rozšíření v historii se volby konaly v 25 členských zemích. Volilo se poprvé v zemích se

⁵⁷ Například Heath et al uvádějí, že pokud považujeme evropské volby za méně důležité a tedy za volby druhého řádu, všechny ostatní podobně se chovající volby bychom měli nazývat "volby jedna a tři čtvrtě řádu". (Heath, Anthony (1999) *Between First and Second Order: A Comparison of Voting Behaviour in European and Local Elections in Britain*. *European Journal of Political Research*, Vol. 35, No. 3, s. 389-414.

zcela jiným historickým, politickým a společenským vývojem, volilo se v konsolidovaných politických systémech s rozdílnou mírou stability stabilním stranickým systémů⁵⁹ a s odlišným vnímáním politiky zakořeněným v negativní historické zkušenosti. Navíc vazby a loajálnost voličů vůči jednotlivým politickým stranám jsou v postkomunistických zemích značně oslabeny a je zde zaznamenávána větší voličská fluktuace.⁶⁰ Je zajímavé, že většina studií se podrobně věnuje osmi novým členským státům s komunistickou minulostí, Kypr a Malta stojí spíše na okraji zájmu. Postkomunistické systémy představovaly velmi atraktivní studijní areál s těžko predikovatelným volebním potenciálem.

Pro mnohé teoretiky vystalo několik zásadních otázek: Jak se zachovají voliči? Pochopí tyto volby jako možnost vyjádřit se k dosavadní vládní politice? Na jakou úroveň se politické strany zaměří ve své předvolební kampani? Bude tato kampaň dostatečně mobilizující a bude akcentovat relevantní témata? Bude o volby vůbec zájem? Bude volební schéma evropských voleb kopírovat již ten dříve popsany v EU-15? Nebudou dosavadní volební modely s charakteristickými rysy rozředěny? Pokud bychom například hledali paralelu s prvními demokratickými volbami v těchto zemích, bylo by možné předjímat, že voliči budou tímto typem voleb mobilizováni zejména zvědavostí a také pocitem, že mohou poprvé určitým způsobem (otázkou zůstává, do jaké míry byly obeznámeni s rolí EP v unijní politice) svým hlasem vstoupit do rozhodovacího procesu EU (tzv. nováčkovský efekt, *novelty effect*). Opak byl ovšem pravdou.

Micheal Marsh a Simon Hix publikovali v roce 2007 studii o nových dimenzích těchto voleb.⁶¹ Přichází s novým faktorem postoje jednotlivých voličů (popř. politických stran) k evropské integraci.

⁵⁸ Lodge, Juliet (2001) *The 1999 Elections to the European Parliament*, Palgrave, Hampshire, New York.

⁵⁹ Česká republika a Maďarsko vykazují značnou stabilitu stranických systémů, naopak méně stabilní rysy můžeme pozorovat na Slovensku a v Polsku, nejvíce v pobaltských republikách.

⁶⁰ Celých 66 % dotázaných v osmi postkomunistických členských zemích deklarovalo minimální dlouhodobější spřízněnost s nějakou politickou stranou. Ve starých členských státech je toto číslo o 20 % nižší. [SCHMITT 2005: 670]

Proevropští voliči volí v evropských volbách častěji než protievropští. Politické strany, které se k evropské integraci staví kriticky, si v evropských volbách vedou lépe než v těch národních. Naopak strany akcentující ve svých předvolebních kampaních evropská témata, bývají pro voliče zajímavější a obdrží také více hlasů než strany, které se snažily voliče zaujmout domácími tématy.

Velmi zajímavá je stranicko-politická dimenze voleb druhého řádu, kterou autoři dále představují. Extrémistické strany (levicové i pravicové) jsou více protievropské, než strany stojící ve středu politického spektra. Pokud voliči přijdou k evropským volbám z důvodu projevu svého rezervovaného postoje k EU, získávají tyto strany více hlasů než ve volbách národních. Tyto strany také profitují z protestních hlasů. Dále si v rámci EU-15 všímají toho, že zelení vykazují v evropských volbách lepší výsledky. Tyto stranické vzorce ovšem neplatí v nových členských státech. V nových členských státech naopak triumfují regionální strany. Pokud je hlavní motivací voliče z nového členského státu volit v evropských volbách vyjádření nesouhlasu s vládní politikou, dočasně přesune své tradiční hlasování směrem ke křesťansko-demokratickým, agrárním či nacionalistickým stranám. Mnohem méně se uchyluje k podpoře extrémistických stran a své volební chování nevychýlí za dimenzi stranického středu.

V rovině vládní vs. opoziční strany platí, že jak v nových tak i ve starých členských státech vládní strany hlasy ztrácí a opoziční na jejich úkor tyto hlasy do určité míry získávají. V případě koaliční vlády ztrácejí více větší politické strany než menší koaliční partneři. Středně velké strany dlouhodobě nezaznamenávají v evropských volbách výraznější změny v ziscích hlasů bez ohledu na to, zda jsou vládně odpovědné či ne. Vztah mezi velikostí strany, její vládní participací a ziskem hlasů je platný v EU-15, v nových členských státech se podobné výsledky neprokázaly.

Hlavním záměrem Hixovy a Marshovy práce bylo zjistit, zda evropské volby stále i po rozšíření vykazují znaky referenda vůči

⁶¹ Hix, Simon, Marsh, Micheal (2007) Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections. *The Journal of Politics*, Vol. 69, No. 2, s.495-510.

současné vládě. Voliči téměř minimálně vnímají evropské volby jako možnost vyjádřit svůj postoj vůči evropské politice a výkonu poslanců ve svém úřadu. Naopak primární při rozhodování, komu udělí hlas, je výkon národní vlád, popř. stav národní ekonomiky.⁶² Lze také konstatovat, že voliči tedy v podstatě přímo neudělují mandát evropským poslancům, ale spíše udílejí výroční vysvědčení vládní politice.

Další klasický teoretik Schmitt⁶³ také analyzoval evropské volby z roku 2004 a představil několik důležitých zjištění: (1) trend snižující se volební účasti stále trvá, v nových má tento trend navíc protievropské konotace, (2) dlouhodobý rys větší ztráty hlasů pro velké a vládní strany se také znovu potvrdil, i nové členské země vykazují tuto zákonitost, nicméně je zde značně oslaben prvek načasování voleb ve vztahu k národním volbám, (3) větší zisk hlasů malých politických stran se opět verifikoval, nicméně v nových členských zemích je tento jev značně oslaben (malé strany nezaznamenávají tak výrazný nárůst hlasů).

1.2 Komparace teorií *midterm elections* a evropských voleb druhého řádu

Samotné pojmenování voleb je jistým popisem charakteru daných voleb. Pojem *midterm elections* je používán v americkém areálu a vztahuje se k periodě prezidentského úřadu. Naopak pojem voleb druhého řádu, používaný v evropských zemích, ve svém názvu schovává nižší hierarchické postavení v celém souboru evropských voleb. Voliči vnímají tyto volby jako méně významné a věnují jim tedy mnohem méně pozornosti. V evropském kontextu nelze použít nějaké významové obdoby *midterm elections*, tj. pojem vztahující se

⁶² Viz Kousser, Thaddeus (2004) Retrospective Voting and Strategic Behaviour in European Parliament Elections. *Electoral Studies*, Vol. 23, No. 1, s. 1-21.

⁶³ Schmitt, Herman (2005) The European Parliament Elections of June 2004: Still second-order? *West European Politics*, Vol. 28, No. 3, s. 650-679.

k volebnímu cyklu, jelikož evropské volební systémy jsou příliš rozmanité a neexistuje tedy ani jednotný formát volebního cyklu (až na volby do EP). Termín volby druhého řádu (co do významu) lze použít i pro *midterm elections*, jelikož i v USA se tyto volby potýkají s malým zájmem veřejnosti a vzhledem k prezidentským volbám jsou vnímány jako volby s nižší hierarchickou hodnotou. Odborná literatura pojem volby druhého řádu pro americký kontext nepoužívá, objevují se jiné termíny s podobnou konotací – *down ballot elections* či *off-year elections*. I přes komplexní povahu termínu volby druhého řádu je tento termín, jak v této práci, tak i v odborné literatuře, používán jen pro volby v Evropě. M. Marsh pojmovou nesrovnalost konceptualizoval tím, že použil, jak pro americké *midterm elections* a tak i pro evropské volby druhého řádu, zastřešující významově přesný termín méně významné volby (*less important elections*).

Obě výše nastíněné teorie se snaží vysvětlit velmi podobný a pravidelný proces. I přestože se dané pravidelnosti vyskytují ve zcela odlišných politických systémech, lze nalézt generalizující rysy:

(1) volební účast je vždy nižší než je tomu u předcházejících voleb ustavující obsazení nejdůležitější instituce v zemi (prezidentský systém vs. parlamentarismus),

(2) vláda (prezident, resp. jeho domovská strana) oproti předešlým volbám vykazuje menší volební podporu, naopak opoziční aktéři zaznamenávají nárůst odevzdaných hlasů pro svůj subjekt,

(3) vnímání voleb ze strany voličů je odlišné od voleb národních (parlamentních, prezidentských), čemuž odpovídá volební chování a jeho pozměněný rámec,

(4) zřetelný přeliv voličů,

(5) zájem veřejnosti i médií bývá menší,

(6) volební kampaně akcentují jiná témata, používají jinou strategii.

Výrazně odlišné prostředí, do kterých jsou teorie zasazeny, implikuje i rozdíly a neslučitelnosti. Základním rozdílem je samotná povaha politického systému, obě teorie vycházejí ze zcela dichotomních systémů – prezidencialismus vs. parlamentarismus. Volební chování,

které mezi prvními popsal A. Campbell, vychází z tradičního bipartismu. V evropských parlamentních demokraciích je v praxi dvoustranický model spíše výjimkou, častěji se setkáváme s umírněným (popř. extrémním) multipartismem. Oproti USA oddělení mocí či výrazná stranická identifikace, která je výraznou společensko-politickou štěpnou linií, v Evropě chybí.

2. Volby do Evropského parlamentu v roce 2009

2.1 Shrnutí výsledků voleb do Evropského parlamentu v roce 2004

Volby do Evropského parlamentu se konaly druhý týden v červnu roku 2004. Přesné datum voleb si dle dosavadní praxe jednotlivé země volily samy (dle místních zvyklostí), jediným omezením bylo, že termín musel spadat do rozmezí čtvrtěčního rána až do následujícího nedělního večera. Dle zákona se výsledky mohly začít sčítat až po zavření volebních místností ve všech členských zemích [ŠARADÍN 2004: 59].

Tyto volby se konaly za zcela nových podmínek. Od prvních přímých voleb v roce 1979 se počet členských států téměř ztrojnásobil a zvýšila se celková heterogenita EU. Procesu volby se účastnily vyspělé a konsolidované západoevropské systémy, ale i země s krátkou demokratickou zkušeností a s ne zcela konsolidovanými (často stále se konsolidujícími) politickými systémy. I vzorek evropského voličstva se značně diverzifikoval – ve starých zemích lze predikovat volební chování, voliči jsou více se stranickým systémem ztotožnění, kdežto v postkomunistických zemích byli voliči více „přelétaví“, ať už z důvodu nestabilního/stabilizujícího se stranického systému, tak i z krátkého časového úseku, kdy v těchto zemích probíhají svobodné volby. Strany na politické scéně nebyly vždy zcela zformovány a neměly přiměřeně stabilní velikost a své místo v rámci pravo-levého spektra. Časté změny identity politické strany voliče matou. Tato nerovnováha byla jedním z charakteristických rysů eurovoleb 2004.

Hospodářská situace byla taktéž různorodá. Všechny tři důležité veličiny pro hodnocení stavu ekonomiky se pohybovaly ve značném rozpětí. Růst HDP v zemích EU dosahoval 1-8,5% (průměr

byl 3,6%), nezaměstnanost se pohybovala od 4-19% (průměr byl 8,1%) a inflace byla zaznamenána v hodnotách mezi 0%-8% (průměr 3%). [Eurostat]

Z aktuálních výzkumů⁶⁴ vyplývá, že v postkomunistických zemích oproti starým členským zemím není model volebního cyklu příliš určující, stejně tak jako sociální skladba voličů. Pro volební chování v nových členských zemích byla nejdůležitějším faktorem stranicko-politická identifikace voličů. Nedochovalo zde k výraznějším přelivům voličů mezi eurovolbami a volbami národními.

Volební kampaně sehrály minimální roli, často se věnovaly kritice současné vlády nebo všeobecně domácí politické scéně. Evropské tématické bylo ponechán minimální prostor. Zejména opoziční strany zdůrazňovaly nedostatečnou vůdčí schopnost vedení národních vlád a nedostatky v domácím politickém kurzu. Dle zjištění z eurovoleb v roce 1999 jsou evropská témata mnohem více artikulována v kampaních sociálně-demokratických stran a stran zelených. Naopak strany konzervativní a liberální ponechávají evropským tématům méně prostoru, resp. akcentují evropská témata prizmatem národních zájmů.[WÜST 2007: 38]

Dvě témata kampani dominovala – životní prostředí a stav ekonomiky, ačkoliv lze mezi jednotlivými zeměmi najít výraznější odchylky od tématického zaměření kampaně. Na významu postupně nabývá také téma imigrace, což se ukázalo již v roce 2004. Obecně volby do Evropského parlamentu v nových členských zemích téměř vůbec nezapadly do dosavadních modelů voleb druhého řádu, snad jediným platným parametrem byla nízká volební účast. Tu lze ale spíše připisovat tomu, že voliči nových členských států nebyli měsíc po vstupu do EU s tímto výběrem svých zástupců dostatečně seznámeni.

Jak zjistil D. Lederle ve své studii o evropských volbách 2004, priority voličů poměrně málo koreluje s hlavními tématy jednotlivých politických stran v předvolební kampani a všeobecně souhlasí s tím, že

⁶⁴ Např. Schmitt, Herman (2005) The European Parliament Elections of June 2004: Still Second Order? West European Politics. Vol. 28, No. 3, s. 650-679.

by se v kampaních mělo objevovat více evropských témat. [LEDERLE 2007: 29]

V nových členských státech se mimo jiné objevovala dvě témata, se kterými se v ostatních zemích EU často nesetkáme – způsob života a sociální harmonie. Naopak ochrana životního prostředí nenašla mezi stranami nových členů tolik prostoru, což dle Wüsta dokládá „nízkou prioritu postmaterialistických hodnot zejména na Východě, lze ovšem očekávat, že s hospodářským růstem toto téma nabyde na významu“.[WÜST 2007: 41] Snad nejméně důležitou tematikou v kampaních v nových členských státech byla otázka ústavy a budoucího rámce evropských smluv. Pokud některá strana toto téma vyzdvihla, bylo to většinou v euroskeptickém duchu. Eurooptimisté se častěji věnovali jiným tématům. Všeobecně se rokem 2004 zvýšil počet stran kritických vůči EU. Nejsignifikantnější v tomto ohledu je Polsko, kde tři politické strany disponující mandátem pro europoslance, nahlízejí na projekt evropské integrace negativně až odmítavě.

Celková volební účast byla v konečném výsledku ještě nižší než v předchozích pěti volbách do EP – 45,7 %⁶⁵ [Evropský parlament]. Nejnižší volební účast byla v nových členských zemích (Slovensko, Polsko, Česká republika). Vyšší volební účasti se dosáhlo v Litvě, kde se volby konaly ve stejnou dobu jako první kolo prezidentských voleb. Voliči zde byli mobilizováni znepokojením z politického vývoje v zemi, která v roce 2004 zažila velký politický skandál, na jehož základě byl zahájen impeachment na tehdejšího prezidenta Ronaldase Paksase.⁶⁶ Výjimkou z pravidla mezi novými zeměmi se stala také Malta, kde účast přesáhla 80 % oprávněných voličů.

Na druhou stranu se mezi starými členskými státy s všeobecně nízkou účastí objevily tři výjimky – Irsko, Belgie a Lucembursko. V Irsku byla vysoká volební účast zapříčiněna zájmem voličů o

⁶⁵ Viz Příloha 1: Volební účast ve volbách do Evropského parlamentu v období 1979-2004.

⁶⁶ Ten byl po roce v úřadu prezidenta obviněn z korupce a úzkých vazeb na ruskou mafii. Litevci si přáli do prezidentského úřadu opět zvolit důvěryhodnou osobu mající

souběžně probíhající referendum o 27. dodatku irské ústavy týkající se zisku irského občanství potomka neirských obyvatel.⁶⁷ V Belgii a Lucembursku, kde volební účast přesáhla 90 %, je zavedena povinná volební účast, což odpovídá takto vysokým číslům. Neobvykle vysoká účast byla také v Itálii a v Řecku. I ve starých členských se tradičně nízká volební opět v roce 2004 opakovala.

Více méně se potvrdilo i tvrzení, že vládní strany zaznamenávají propad ve volební podpoře. Objevily se dvě výrazné odchylky – Slovensko a Španělsko (povolební euforie a obliba nově zvoleného premiéra Zapatera po teroristických útocích v Madridu). Ještě více se projevil aspekt volebního cyklu ve starých zemích EU. Nejmarkantnějším příkladem je Velká Británie, kde byl zisk Labour Party významně nižší, než se před evropskými volbami předpokládalo. Vládní Labouristé získali 19 mandátů oproti Toryům, kteří získali europoslanců 27.

Úspěch malých stran nebyl nijak výrazný, objevilo se příliš mnoho výjimek, aby byla tato podmínka plně potvrzena. Zejména v postkomunistických zemích malé strany příliš nevynikaly – např. Maďarsko, Slovensko, Litva, Lotyšsko, Estonsko. Naopak Polsko a Česká republika zaznamenaly výrazné výsledky i u malých a často i u nových proevropských stran. I toto kritérium plně povahu voleb druhého řádu nepotvrzuje [SCHMITT, H. 2005: 659].

S napětím byly očekávány také výsledky extrémistických stran, zejména pak strany radikální pravice⁶⁸ v sobě nesly jistý potenciál na úspěch. Extrémně pravicové strany mají již v západní Evropě vybudovanou stabilní pozici, která střídavě posiluje či oslabuje v závislosti na aktuálních společensko-politických tématech a v závislosti na síle vůdčí osobnosti. V roce 2004 působilo v EU-15 hned

respekt jak na domácí scéně, tak i v zahraničí. Ronaldase Paksase posléze nahradil Vladas Adamkus.

⁶⁷ Od roku 1922 byl v Irsku zaručen zisk občanství narozením na jeho území, což bylo stvrzeno také ústavně v roce 1999.

⁶⁸ V evropském kontextu lze radikální pravici definovat jako populisticko-nacionální s převážně antievropskou a entocentristickou rétorikou. Laitmotivem programatiky radikální pravice je problém imigrace do Evropy, která je představiteli stran označována za původce všech ekonomických, sociálních, kulturních a bezpečnostních problémů. Všeobecně je extrémní pravice slabší v Německu a Itálii.

několik relevantních radikálně pravicových uskupení – francouzská Národní fronta Jeana-Marie Le Pena (*Front National*), Britská strana nezávislosti (*The UK Independence Party*), postupně slábnoucí Svobodomyšlná strana Rakouska (*Freiheitliche Partei Österreich*) Jörga Haidera, Dánská lidová strana nebo tehdejší Vlámský blok (*Vlaams Blok*) v Belgii. V Nizozemí se v parlamentních volbách velmi úspěšně etablovala nová populistická strana List Pima Fortuyna, ta se nicméně zmítala ve vnitřních problémech po smrti jejího zakladatele a vůdčí osobnosti a do eurovoleb vstupovala značně fragmentovaná.⁶⁹

Z nových členských států nelze nezmínit polskou Ligu polských rodin (*Liga Polskich Rodzin*), Maďarskou stranu práva a života (MIÉP, *Magyar Igazság és Élet Pártja*) nebo Slovenskou národní stranu Jána Sloty. Všeobecně lze ovšem konstatovat, že extrémní pravice nemá v nových členských státech tak silnou pozici jako je tomu ve zmíněných starých členských státech. Nicméně politické a socioekonomické podmínky pro její působení jsou stále příznivé. S nástupem hospodářské krize lze v mnoha případech dokonce hovořit o živné půdě pro nárůst politického extrémismu.

Extrémní levice má v porovnání s pravicovými subjekty slabší postavení ve stranických systémech a nedosahuje tak výrazných volebních výsledků. Silné komunistické strany, hlásající sociální Evropu založenou na národních státech a odmítající Evropu federální a liberální, stále operují např. ve Francii (*Parti communiste de France*), v Řecku (*Kommounistiko Komma Elladas*), v Portugalsku, kde působí jak komunistická strana, tak i strana trockistická (*Partido Comunista Português a Bloco de Esquerda*). V nových členských státech je výčet komunistických stran složitější, jelikož v mnoha stranických systémech došlo po roce 1989 k transformaci komunistických stran na strany

⁶⁹ Pim Fortuyn ve svém stranickém programu vystupoval zejména proti imigrantům a muslimům, islámskou kulturu označoval za zpátěčnickou). Vyslovoval se pro menší rozsah veřejných služeb ve zdravotnictví, vzdělání, obranných složkách, pro liberálnější drogovou politiku, prosazoval také uznání manželství stejného pohlaví či eutanázií. Zejména kvůli svým kontroverzním názorům na islám byl Pim Fortuyn ještě během parlamentní předvolební kampaně 2002 zavražděn. Jeho strana ve volbách zaznamenala obrovský úspěch a stala se druhou nejsilnější stranou ve Sněmovně reprezentantů a spolu s křesťanskými demokraty a s liberály VVD utvořila vládní koalici.

sociálně-demokratické (Maďarsko, Slovensko, Polsko, Pobaltí). Český stranický systém jako jeden z mála disponuje komunistickou stranou, která žádnou transformací neprošla a trvale si udržuje stabilní pozici mezi ostatními demokratickými stranami.

Právě tato extrémistická uskupení se značně zviditelnila v nových členských státech krátce před volbami do EP při příležitosti vypsání referend o vstupu zemí do EU a mohla na předchozí negativní kampaň navázat. Strany mohly také kalkulovat s tím, že ve spojitosti s nízkou volební účastí se šance na úspěch ještě zvyšují. Nejvýraznější úspěch ve voličské podpoře zaznamenal Vlámský blok (14,34 %)⁷⁰, francouzská Národní fronta obržela 10 % hlasů, Dánská lidová strana necelých 9%, výrazněji uspěli ještě rakouští Svobodní s 6 %.⁷¹ Ačkoliv nezískala zastoupení, velmi výrazně posílila také Britská národní strana, která posílila od voleb v roce 1999 o 4 %.⁷² Tento vzestup pokračoval také v posledních volbách v roce 2009. Naopak neúspěch sklidil List Pima Fortuyna, což byl logický důsledek absence silné vůdčí osobnosti strany.[MINKENBERG, PERRINEAU 2007: 35]

Navzdory četným obavám z možného vzestupu extrémistických stran v nových členských státech se toto očekávání nenaplnilo. Extrémistické strany nedokázaly do kampaně protlačit anitevropská a antiintegrační témata, předvolební kampaně se z velké části dotýkaly jen národních témat. I přes nízkou volební účast, která byla v nových členských státech markantní, se extrémistickým stranám nijak výrazně nepodařilo vylepšit konečný výsledek.

Výrazně uspěla pouze Liga polských rodin se ziskem 15,74 % hlasů. Společně s populistickou Sebeobranou⁷³ Andrzeje Leppera a s

⁷⁰ Vedle Vlámského bloku získala ještě 3 % Nová belgická fronta (Front Nouveau de Belgique). V Belgii tedy radikální pravice získala necelých 18 % hlasů.

⁷¹ Tento výsledek byl ovšem ve světle předchozích eurovoleb v roce 1999 vnímán jako obrovský propad, jelikož Svobodní ztratili 17 % hlasů.

⁷² Elektorát Britské národní strany se v těchto volbách etabloval zejména v upadajících industriálních regionech.

⁷³ Sebeobrana je populistická, konzervativní a agrární strana, která požaduje větší podporu zemědělství a sociálních výdajů. Otevřeně se stavěla proti vstupu Polska do EU a explicitně deklaruje zahraničně-politickou orientaci na Rusko. V roce 2005 společně s Ligou polských rodin a Právem a spravedlnost vytvořila vládní koalici, ve které byla zastoupena třemi ministry. Lídr strany Andrzej Lepper byl dokonce vedle vicepremiérem.

europesimistickou Právo a spravedlnost obdržely strany s negativním postojem k EU necelých 39 % hlasů. [Státní volební komise] Tento výsledek byl předzvěstí další vládní formace, která v Polsku vznikla po volbách v roce 2005. Značnou voličskou podporu získaly také strany v pobaltských státech, kde počet hlasů dosahoval až 30 %.⁷⁴ V ostatních státech extrémistické strany nepřekročily nutné kvórum pro získání mandátu. Maďarská MIÉP následovala linii sestupu ve voličské oblíbenosti, která stranu postihla již ve volbách v roce 2002, kdy se jí nepodařilo obsadit jediný mandát v parlamentních volbách. Na Slovensku uspělo pouze Mečiarovo Hnutí za demokratické Slovensko, nicméně jeho rétorika není natolik vyhraněná, abychom tuto stranu zařadili k výhradně extrémistickým stranám. Slotova Slovenská národní strana získala pouze 2 %.

2.2 EU v krizi před eurovolbami 2009

Funkční období šestého Evropského parlamentu bylo poznamenáno hned několika klíčovými momenty, které významně předurčily podmínky eurovoleb 2009. Středobodem pětiletého mandátu byla dvě neúspěšná referenda o Smlouvě o evropské ústavě ve Francii a Nizozemí v roce 2005, která tímto verdiktem uvrhla EU do krize. Projekt „evropské ústavy“ byl přikládán značný význam, často se mluvilo o *finalité politique*, a proto neúspěch dlouhého procesu konstitucionalizace EU značně zaskočil. Bylo rozhodnuto o jakési fázi reflexe, která Evropu pomůže vyvést z institucionální uličky. Během německého předsednictví v první polovině roku 2007 se rozhodlo o vytvoření nového textu smlouvy, nicméně i zde se historie opakovala a v roce 2009 byla Lisabonská smlouva odmítnuta v irském referendu a čelila hlasité kritice několika dalších států. EU se v posledních šesti letech velmi nešikovně snažila posunout integrační proces dále, a i přestože se jí její úsilí nakonec povedlo, bylo to za cenu podstatných ústupků nespokojeným členským státům.

⁷⁴ V Litvě získala Darbo Partija 30 %, svůj úspěch poté zopakovala i v národních parlamentních volbách. V Lotyšsku s téměř identickým počtem hlasů triumfovala

Nutnost řešit smluvní rámec EU se projevilo při posledním rozšíření EU o Rumunsko a Bulharsko v lednu 2007. V tomto případě se posléze se objevily pochybnosti o tom, zda byly tyto dvě země na vstup dostatečně připraveny. Posledním rozšířením se také dále prohloubil model tzv. dvourychlostní Evropy. Během tohoto pětiletého období byly také zahájeny přístupové rozhovory s Tureckem a Chorvatskem. Nicméně vnitřní krize EU o jejím budoucím směřování neposkytovala příliš vhodné podmínky pro efektivní vyjednávání. Obě země představují pro většinu států také jistou kontroverzi a nelze předpokládat, že by přístupová jednání byla uzavřena v brzké době.

Počet členských států eurozóny se také rozšířil o čtyři nové země, které do EU vstoupily v roce 2004 – Slovinsko (15. června 2006), Kypr (20. června 2007), Maltu (20. června 2007) a Slovensko (17. června 2008). Je tedy partneré, že řada nových členů se se svým členstvím rychle sžila a začala prosazovat aktivistický přístup. Naopak se vyprofilovala druhá skupina mezi novými členskými státy, které vůči EU vystupují velmi uvážlivě (Polsko, ČR).

V druhé polovině roku 2008 se i do EU začala postupně dostávat finanční a ekonomická krize, která zasáhla snad všechny členské státy EU. Růst HDP v celé EU se v roce 2009 dostal do červených čísel a činil -4,2 %, přičemž nejnižší hodnoty dosáhl Kypr s -0,7 % a nejvyšší Lotyšsko s -18 %. Celková nezaměstnanost se během roku 2009 neustále zvyšovala a postupně se dostávala až k 10 %. Nejnižší nezaměstnanost vykázalo v roce 2009 Nizozemí s tříprocentní nezaměstnaností a nejvyšší Španělsko s osmnáctiprocentní mírou nezaměstnanosti. Nejnižší roční inflaci zaznamenala Belgie a Lucembursko (0%), zatímco nejvyšší Rumunsko (5,6 %). V několika státech byla dokonce zaznamenána deflace (Irsko, Portugalsko). [Eurostat]

Do začátku roku 2009 oznámilo hned několik členských států hospodářský propad. Hospodářské problémy na národní úrovni rezonují na úrovni evropské a EU se snaží svým členům nějak pomoci. EU

strana s názvem za Vlast a svobodu, ovšem její rétoriku nelze označit za radikálně pravicovou, ale spíše za konzervativně antifederalistickou.

během roku 2009 schválila Plán obnovy, který v sobě obsahuje soubor opatření proti krizi jako např. okamžitý rozpočtový impulz ve výši 200 mld EUR na podporu evropské ekonomiky.⁷⁵ Dále se z nesnadné situace pokouší ještě v první polovině roku 2010 dostat např. Maďarsko, Lotyšsko nebo Řecko.

2.3 Obecná charakteristika voleb do Evropského parlamentu v roce 2009

2.3.1 Výsledky voleb

Eurovolby v roce 2009 se konaly v 27 členských státech EU v prvním červnovém týdnu a byly doposud největšími nadnárodními volbami v historii. Volilo se podle smlouvy z Nice 736 poslanců, což byl v červnu 2009 jediný platný právní rámec EU. Je tedy zajímavé, že volby proběhly dle regulí Nicejské smlouvy, nicméně sestavování nové Komise o půl roku později se již odvozovalo od Lisabonské smlouvy, tj. konečné výsledky voleb musely být při sestavování teamu komisařů reflektovány.

V sedmi zemích byly evropské volby pořádány společně s dalšími souběžnými volbami – v Lucembursku se konaly parlamentní volby, v Lotyšsku se stejně jako v části Velké Británie, Německa, Irsku, Itálie a Malty volby místní, v Belgii probíhaly volby regionální, v Dánsku probíhalo referendum o reformě nástupnictví na trůn (ženská primogenitura měla být postavena na stejnou úroveň jako mužská). Poprvé se konaly také řádné eurovolby v Rumunsku a Bulharsku.

Navzdory tomu, že Evropský parlament zahájil před volbami silnou mediální kampaň o tom, proč je důležité volit své zástupce v Bruselu/Štrasburku, očekávaný efekt navýšení volební účasti se

⁷⁵ Sdělení Evropské komise Evropské Radě o Evropském ekonomickém plánu obnovy z 26. listopadu 2008 dostupné na http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/pdf/Comm_20081126.pdf (ověřeno ke dni 19. března 2010).

nepodařilo naplnit.⁷⁶ Na kampaň EP vyčlenil 18 miliónů EUR a zaměřil ji převážně na mladé voliče. EP v kampani využíval internetových nástrojů nebo spolupráce s hudební stanicí MTV.⁷⁷ Krátce před volbami byla zveřejněna studie French Political Innovation, z níž vyplynulo, že celých 18 % z 15 tisíc respondentů z celé EU evropské volby vůbec nezajímá a dalších 35 % spíše nezajímá. Výzkum vykázal pouhých 11% respondentů, kteří se voleb hodlají určitě zúčastnit.⁷⁸ Vůbec nejnižší volební účast v evropských volbách se posléze povrdila, když dosáhla jen 43 %. [Evropský parlament]

Média volbám tradičně nevěnovala příliš mnoho pozornosti, což potvrzují i slova britského politologa Cees Van der Eijka: „Média věnují evropským volbám velmi málo prostoru. Evropští aktéři nejsou vidět a volby jsou již před svým konáním označeny za nudné. Tím, že média stále předpovídají nízkou volební účast, sehrávají nezanedbatelnou roli v tom, že se tato předpověď posléze naplní.“⁷⁹

Dle lednového výzkumu Eurobarometru bylo patrné, že voliče nejvíce zajímají ekonomická témata mající přímý vliv na jejich osobní situaci – ekonomický růst, nezaměstnanost, míra inflace a kupní síla. Naopak poklesl zájem respondentů o sociální a bezpečnostní otázky. Vzhledem k tomu, že téma hospodářské krize bylo klíčovým v předvolebních kampaních, se v tomto případě nepotvrdila premisa, že volební programy politických stran a priority voličů se sobě vzdalují. Ekonomická témata byla nicméně opět akcentována z národního hlediska, evropská úroveň byla zapojena jen velmi málo.

Důležitým tématem, které se stalo jednou ze štěpných linií mezi politickými stranami, bylo schválení Lisabonské smlouvy.

⁷⁶ Nástroje kampaně EP k dispozici na webových stránkách (http://www.europarl.europa.eu/elections_2009_package/default.htm, ověřeno ke dni 21. března 2010)

⁷⁷ Zde je patrná inspirace v USA, kde hudební stanice MTV sehrává klíčovou roli při oslovování mladých voličů pomocí zapojování známých osobností v politických spotech.

⁷⁸ Dostupné na http://www.fondapol.org/fileadmin/uploads/pdf/documents/Enquete_Elections_Europeennes_Resultats_Complets_Eng.pfd (ověřeno ke dni 21. března 2010)

⁷⁹ European Elections: Outlook for 2009, dostupné na <http://www.euractiv.com/en/eu-elections/european-elections-outlook-2009/article-174694> (ověřeno ke dni 21. března 2010)

V několika zemích dokonce vznikla one-issue politická strana Libertas, která na Lisabonské smlouvě postavila většinu svého předvolebního programu. Irskou politickou stranu Libertas založil v roce 2008 Declan Ganley původně jako lobbistickou skupinu, která měla před prvním irským referendem o Lisabonské smlouvě prosazovat její odmítnutí, což se jí nakonec podařilo. Skupina se přetvořila do tradiční politické strany před volbami do EP. Jedná se o jednu z prvních stran, která měla působit jako evropská politická strana. Její odnože se podařilo ustavit také v Bulharsku, České republice, Řecku, Litvě, Portugalsku, Francii nebo Slovensku.

Výsledky evropských voleb do EP charakterizují tři základní rysy – nízká volební účast, jednoznačný neúspěch sociálně demokratických stran a vzestup extrémistických stran. Celková volební účast byla nejnižší ze všech předchozích evropských voleb – 43% [Evropský parlament]. Téměř ve všech zemích byla účast nižší než v předchozích národních volbách. I zde se ovšem objevilo několik výjimek – v sedmi zemích se oproti roku 2004 účast zvýšila.⁸⁰ Navýšení lze pozorovat zejména v nových členských státech, které v roce 2004 vykazovaly nejnižší čísla. Nové členské země ovšem stále nedorovnaly volební účast na běžnou úroveň ve starých členských státech. Je patrné, že voliči v nových členských státech se učí porozumět procesu výběru zástupců na nadnárodní úrovni. Lze také očekávat, že po několika dalších eurovolbách budou tito voliči k volebnímu procesu přistupovat stejně jako dnes voliči ve starých členských státech. Argumentem může být dlouhodobě se potvrzující skutečnost, že voliči si např. zvyknou na nové parametry volebního systému až po trojích volbách. To může paralelně i u voleb do EP.

V mnoha státech také navzdory hospodářské krizi zaznamenaly krutou porážku levicové strany. Nejmarkantnějšími příklady poražených vládních sociálnědemokratických stran najdeme v Maďarsku, Španělsku⁸¹, Velké Británii či Portugalsku⁸². Socialisté

⁸⁰ Dánsko, Švédsko, Rakousko, Estonsko, Litva, Polsko, Slovensko.

⁸¹ Ve Španělsku byly eurovolby pojaty opoziční Lidovou stranou jako volby testovací a také jako indikace veřejného mínění v polovině funkčního období socialistické menšinové vlády. Lidová strana se ziskem 42,23 % stala vítězem voleb. [Evropský

ovšem často utrpěli porážku i v případě, kdy zrovna tvoří demokratickou opozici jako tomu bylo ve Francii, Itálii, Německu nebo Rakousku. Mezi výčtem zemí nalezneme také výjimky, kde socialisté propad hlasů nezaznamenaly – Dánsko, Řecko, Malta a Slovensko. V Belgii, na Kypru a ve Švédsku socialistické a konzervativní strany obdržely stejný počet hlasů.⁸³

Konečné výsledky ukazují, že Progresivní aliance socialistů a demokratů ztratila oproti předchozímu funkčnímu období až třetinu křesel. Sociálně demokratické strany mají nejmenší zastoupení od založení tehdejšího Shormáždění, z něhož postupně vykrytalizoval přímo volený Evropský parlament. Propad levicových stran je dále zarážející v době hospodářské krize, v době zvyšující se nezaměstnanosti v celé EU, či v době debat o selhání kapitalismu. Obecná anticipace mohla naopak být, že levicové strany využijí tuto nepříznivou situaci ve svůj prospěch v podobě kampaní za vyšší regulaci a daně. Simon Hix vysvětluje neúspěch levicových stran dlouhodobějším a systematickým procesem, kdy zavedené středoprávicové strany v mnoha zemích adoptovaly sociálnědemokratický program a v době hospodářské krize jsou nakloněny větším veřejným výdajům. Navíc lidé, které hospodářská krize zasáhla nejvíce, se v době hospodářské krize uchylují k extrémnějším postojům a tedy i politickým stranám na okraji politického spektra. Středolevé strany dle Hixe slábnou a hlasy se přesouvají k extrémistickým stranám.⁸⁴ [Euraktiv] Socialistické strany v se mnoha případech omezily pouze na kritiku domnělých viníků krize a

parlament]. I přes porážku Zapaterových socialistů se pozice jeho menšinové vlády nijak zvlášť neotřásla (viz např. pro srovnání porážka Špidlovy sociální demokracie v roce 2004).

⁸² V Portugalsku zvítězila opoziční pravicová Sociálně demokratická strana, která je také domovskou stranou prezidenta Evropské komise José Manuela Barrosa a po jehož odchodu se strana několik let zmítala ve frakčních půtkách a neschopnosti oslovit voliče. Naopak vládní levicová Socialistická strana v čele s premiérem Socratesem utřzila ve volbách porážku a ztratila pět mandátů a pád o 18 % hlasů oproti předchozím eurovolbám.

⁸³ Viz Příloha 2 a Příloha 3.

⁸⁴ Více viz rozhovor na internetovém portále Euraktiv – Simon Hix: Středoprávicové strany sbíraly hlasy díky neschopnosti socialistů, dostupné na <http://www.euractiv.cz/evropske-volby-2009/interview/simon-hix-stredopravicove->

nenabídly voličům koherentnější představu o boji proti krizi. Volič tedy před eurovolbami sledoval spíše jen obviňovací kampaň bez výrazných vůdčích osobností.

V porovnání s eurovolbami 2004 v těchto volbách obecně zaznamenaly větší úspěch malé strany. Nicméně se většinou jednalo o v extremistické a euroskeptické strany. Zejména triumf extremistických stran může být vysvětlován jako důsledek hospodářské krize. Voliči, kteří krizi na základě svých zkušeností osobně pocítili, mohou začít sympatizovat s jednoduchými a tendenčními hesly těchto stran. Pokud souhlasíme s tím, že evropské volby jsou také o protestním hlasování, je případ voleb 2009 jasnou ukázkou této premisy. Extremistické strany uspěly zejména v Maďarsku, Velké Británii, Nizozemí či ve Švédsku.⁸⁵ Tyto strany nicméně získaly nejvýše dva mandáty a nelze tedy očekávat, že by se jim podařilo výrazně ovlivnit postoj EP vůči důležitým agendám. Budou se pohybovat na okraji celkého rozhodovacího procesu a budou pouze způsobovat kontroverze svými odvážnými výroky. Pro jakoukoliv invenci či nůvum nenaleznou v EP dostatečnou podporu. Vedle extremistických stran uspěly také zelené strany. Dle Hixe vystoupily zelené strany na úkor radikálnější levice.⁸⁶ Bude také zajímavé sledovat, jak budou Zelení⁸⁷ ovlivňovat enviromentální politiku EU, která se stává jednou z hlavních priorit.⁸⁸ Ačkoliv zelené strany posílily zejména kvůli úspěchům v Německu, Francii a Belgii, jejich reálná síla je oslabena vzhledem k tomu, že jejich koaliční partner Progresivní aliance socialistů a demokratů.⁸⁹ V porovnání s eurovolbami 2004 v těchto volbách obecně zaznamenaly větší úspěch malé strany.

[strany-sbiraly-hlasy-diky-neschopnosti-socialistu-006129](#) (ověřeno ke dni 7. března 2010)

⁸⁵ Zde uspěla se ziskem 7% (jeden mandát) Strana pirátů bojující zejména za svobodnou výměnu informací.

⁸⁶ V roce 2004 měli Zelení 46 křesel, počet mandátů se navýšil na 55, zatímco extrémní levice měla 41 křesel v roce 2004 a nyní 35. [Tamtéž]

⁸⁷ Předsedou byl opět zvolen Daniel Cohn-Bendit.

⁸⁸ Důkazem může být například nově představená Strategie Evropa 2020, kde je nízkouhlíková ekonomika nosným bodem celého budoucího hospodářského rámce EU.

⁸⁹ Viz Příloha 4: Rozdělení křesel v EP dle politických frakcí (2009-2014).

2.3.2 Složení Evropského parlamentu

Středoprávní parlament po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost nabyl výrazných pravomocí a zároveň mu do hry vstoupil nový aktér – národní parlamenty jako dozorce principu subsidiarity. Zapojení národních parlamentů lze vnímat jako jeden z kroků, jak více zakomponovat evropská témata do národních debat a tím také sekundárně navýšit zájem voličů o tuto instituci.

Z rozložení sil v novém EP je patrné, že i přes jasný úspěch pravice se její síla v rámci parlamentních klubů štěpí. Z Přílohy 4 vyplývá, že byly ustaveny dva nové politické kluby. První z nich je Evropská konzervativní a reformní skupina⁹⁰ s 55 europoslanci, která se oddělila od Evropské lidové strany. Jejími členy se vedle ODS (9), britských konzervativců (26) a polské strany Právo a spravedlnost (15) stali také poslanci Maďarského demokratického fóra, lotyšské Za vlast a svobodu, nizozemské Křesťanské unie, litevské Volební akce za Poláky, belgického Listu Dedecker a finské Keskusta⁹¹. Všichni členové této skupiny se přihlásili k Pražské deklaraci, která mimo jiné hlásá suverénní integritu národního státu, přísnou kontrolu přistěhovalecké politiky či rovnoprávné zacházení se všemi členskými státy bez ohledu na jejich velikost či dobu členství nebo nesouhlasí s unijním federalismem.⁹² Tato skupina zřejmě nebude mít velký vliv na politiku EP a bude stát na okraji spektra. Navíc je patrné, že se zde sdružily vcelku různorodé subjekty s umírněnými až s někdy

⁹⁰ Předsedou byl zvolen polský europoslanec Michal Kaminski. Jedná se o vůbec prvního předsedu politické frakce pocházejícího z nové členské země.

⁹¹ Členem se stal pouze jeden poslanec zvolený za finskou Keskustu, jeho ostatní kolegové se dle dosavadní praxe sdružili v liberální skupině ALDE.

⁹² Pražská deklarace například dostupná na http://ods.cz/docs/dokumenty/prazska_deklarace_eu.pdf (ověřeno ke dni 21. března 2010). Vedle čistě europesimistických a eurokritických bodů se zde vyskytuje požadavek na svobodné podnikání a obchod, spravedlivou hospodářskou soutěž, omezení regulace, nižší daně, svobodu jednotlivce, na důležitost rodiny či na energetickou bezpečnost, udržitelnost energetických dodávek a podporu čistých technologií.

extrémistickými postoji, a proto bude její budoucí vystupování taktéž zajímavé monitorovat.

Druhou novou politickou frakcí je Evropa svobody a demokracie, která v sobě sdružuje 32 poslanců z osmi zemí a svým působením navazuje nabývalé frakce z předchozího funkčního období Svoboda a nezávislost a Unie pro Evropu národů. Jedná se o koalici devíti euroskeptických stran s nacionální rétorikou, z nichž nejvíce členů čítá Britská strana nezávislosti a italská Liga severu (dohromady 22 poslanců).⁹³ Tato frakce se může někdy v budoucnu snažit spojit síly s některými nezařazenými poslanci (radikálně pravicoví poslanci), aby prosadila své zájmy. Touto změnou se Aliance liberálů a demokratů⁹⁴ se staly nejbližším koaličním partnerem nejpočetnější Evropské lidové strany⁹⁵. Tím že Evropskou lidovou stranu opustily strany, které se k evropské integraci stavějí kriticky, lze konstatovat, že se tato frakce posunula o něco doleva a posílila svůj prointegrační postoj.

Tyto volby také prokázaly jistější a sebevědomější vystupování nových členských států. Za historický moment lze označit zvolení Jerzyho Buzka⁹⁶, polského poslance a bývalého premiéra, předsedou EP. Jeho zvolení je také vnímáno jako symbol unifikace EU stmelující všechny členské státy v EU. [CLERCK-SACHSSE 2009: 3] Pouze dvě křesla z celkových 14 křesel pro místopředsedy EP obsadili poslanci pocházející z EU-10.⁹⁷

Stejně důležité jako obsazení předsednictva EP je také boj frakcí o předsednické posty v parlamentních výborech. Většinu ekonomických portfolií se podařilo obsadit liberálům a konzervativcům, což může být další doklad toho, že socialisté se netěší důvěře v boji

⁹³ Členy této politické frakce jsou dále tyto strany: Dánská lidová strana (2), francouzské Hnutí za Francii - Libertas (1), řecká Lidová ortodoxní Rally LAOS (2), Slovenská národní strana, nizozemská VVD (1), Praví Finové (1) a litevská Tvarka ir teisingumas (2).

⁹⁴ Předsedou ALDE byl zvolen bývalý belgický premiér Guy Verhofstadt.

⁹⁵ Předsedou byl zvolen francouzský politik Joseph Daul.

⁹⁶ Proti Jerzemu Buzkovi se v kandidatuře na předsedu EP postavila švédská poslankyně Eva-Britt Svensson (EUL-NGL). Buzek byl zvolen převážnou většinou hlasů – 555 ku 89. [Zdroj: HIX 2009: 6]

⁹⁷ Jedná se o Libora Roučka z České republiky a Pála Schmitta z Maďarska. Itálie, Řecko a Španělsko jsou zastoupeny dvěma místopředsedy, Německo třemi a Begie jedním místopředsedou.

proti krizi. Socialistům se z důležitých formací podařilo obsadit Výbor pro otázky životního prostředí a Výbor pro zemědělství a vývoj na venkově. Do vedení výborů se tentokrát také prosadilo více poslanců z nových členských států – Polsko má osm zastoupených poslanců, Rumunsko sedm, Maďarsko čtyři, Bulharsko tři a Litva dva. [Tamtéž: 8]

Ačkoliv koalice Evropské lidové strany a ALDE kontroluje 47 % křesel v parlamentu, není to dostatečný počet na absolutní většinu potřebnou v rámci spolurozhodovací procedury⁹⁸ a bude muset hledat další partnery. Tomuto parlamentu tedy zřejmě bude dominovat stabilní centristická koalice s třemi úzce spolupracujícími subjekty, tj. EPP, SD a ALDE. Bude velmi záležet na tom, jak moc budou socialisté aktivní a budou se snažit ovlivňovat důležité aktuální agendy. Lze také očekávat, že se u nejdůležitějších otázek bude ad hoc sestavovat velká koalice či koalice široká. Dle Hixe lze očekávat nejostřejší spory mezi frakcemi v otázce změny klimatu či imigrace (práva pro občany z třetích zemí). [HIX 2007: 11]

Politická frakce ALDE, která v parlamentu dlouhodobě sehrává pivotální roli, tj. sehrává důležitou úlohu jakéhosi “jazýčku na vahách”, zřejmě naváže na svou dosavadní politickou linii a v ekonomických otázkách se přimkne k Evropské lidové straně, zatímco v otázkách životního prostředí a vnitřních záležitostí bude partnerem socialistům.

⁹⁸ Spolurozhodovací procedura (*co-decision procedure*) se vstupem Lisabonské smlouvy v platnost stává řádným legislativním postupem.

3. Případové studie

3.1 Nové členské státy EU

Skupina dvanácti nových členských států, jak jsou členové EU z roku 2004 a 2007 běžně nazýváni, je velmi heterogenní a sdružuje v sobě státy s odlišným nastavením politických a stranických systémů. O některých lze konstatovat, že je zde proces konsolidace již u konce, u některých je stále v plném proudu. Vytvářet tedy obecné závěry o tom, zda lze aplikovat teorii voleb druhého řádu je komplikovanější než v případě EU-15.

Pro usnadnění práce slouží sumarizující tabulka, která v jednotlivých zemích pozoruje relevantní veličiny. Tabulka je koncipována tak, aby měla vypovídací hodnotu, jak pro verifikaci teorie voleb druhého řádu, tak i pro vysledování rysů eurovoleb 2009 zmíněných v kapitole 2 (nízká volební účast, neúspěch sociálně-demokratických stran, úspěch extrémistických stran). Do tabulky byla pro úplnost zahrnuta Malta i Kypr, nicméně tyto výsledky jsou pro práci irelevantní.

Největší shodu s teorií voleb druhého řádu nalezneme v případě Maďarska a Slovinska. Nejčastějším jevem v nových členských státech je nízká volební účast, která se potvrdila téměř ve všech případech (vyjma Maďarska a Estonska). Jak je tedy patrné, většina nových členských států opět dlouhodobě pozorované jevy během voleb do EP nevykazuje. Co se týká charakteristických rysů eurovoleb 2009, neúspěch sociálně-demokratických stran byl zaznamenán u zhruba poloviny sledovaných zemí, úspěch extrémistických stran jen u tří z nich. Faktor načasování voleb a volební cyklu mohl být pozorován jen v případě Polska a Estonska, ovšem pouze v Estonsku dokázal na konečný výsledek působit, když zde volby vyhrála opoziční strana.

3.1.1 Česká republika

Ve dnech 10. a 11. června 2004 měli čeští občané poprvé možnost zvolit si své zástupce do EP. Volby byly velkou neznámou jak pro politické strany tak i pro samotné voliče. Volby byly naplánovány hned měsíc po vstupu ČR do EU. Politické strany své strategie určovaly obtížně a bylo velmi snadné se zmýlit [ŠARADÍN 2004: 237]. Chování voličů nemohl nikdo s přesností odhadnout. Přístup voličů se před volbami nezdál nijak pasivní. Jak vyplývá z průzkumů agentury STEM, 73 % voličů považovalo evropské volby za důležité.⁹⁹ Průzkum ovšem téměř protičil konečným výsledkům voleb a zejména volební účasti, která dosáhla pouze 28,32 %. Volební účast byla téměř poloviční než v předchozích parlamentních volbách v roce 2002 (58 %) a než při referendu o vstupu ČR do EU (55 %) [LINEK, LYONS 2005: 2].

Volby se konaly téměř v polovině funkčního období koaliční vlády Vladimíra Špidly, která se v té době potýkala s nízkou důvěrou občanů (cca kolem 25 %). Občané byli znepokojeni rostoucí nezaměstnaností a sociálním vývojem země. Nejsilnější opoziční strana ODS považovala tehdejší evropské volby jako referendum o současné vládě a to se jí také podařilo v kampani voličům vštípit.¹⁰⁰

V celkové míře volební kampani dominovala domácí témata, ta evropská byla marginální. Kampaň měla nízký mobilizační potenciál. K prvním eurovolbám přišli pouze ti voliči, kteří volili v parlamentních volbách 2002, další byli mobilizováni jen v omezené míře. Většina voličů, kteří se k volbám dostavili hodnotí EU pozitivně, ovšem znalost evropské tematiky v roce 2004 nebyla u voličů příliš hluboká. [LINEK, LYONS 2007: 234]

Výsledky voleb působily silnou dynamikou dovnitř vnitropolitického vývoje. Velký propad voličské podpory u vládní

⁹⁹ <http://www.novinky.cz/03/24/66.html> ; ověřeno ke dni 30.října 2007.

ČSSD akceleroval demisi premiéra a posléze i celé koaliční vlády. Jak se prokázalo později, volby měly i významný prediktivní potenciál pro další vnitřně politický vývoj země, zejména pro výsledky parlamentních voleb v roce 2006.

Výsledky voleb potvrdily nepopularitu vládní ČSSD – její podpora klesla z 30 % na 8 %, naopak sílící pozici potvrdila dlouhodobě opoziční ODS.¹⁰¹ Krajní levice zastoupená v českém stranickém systému KSČM také potvrdila svou volební sílu, kterou získala už po parlamentních volbách v roce 2002. Malé strany (Sdružení nezávislých kandidátů - Evropští demokraté a Hnutí nezávislých), které v roce 2002 nezískaly žádný mandát v Poslanecké sněmovně ČR, byly úspěšné a získaly dohromady pět mandátů z celkových 24. Naopak vládní US-DEU, která byla v době voleb pod hranicí volitelnosti, ve volbách propadla.¹⁰²

Úspěch malých stran je vysvětlován tím, že došlo ke spojení dvou skupin voličů. Za prvé to byli voliči, kteří se odklonili od velkých stran a kteří tudíž hlasovali srdcem. Druhou skupinu tvořili nespokojení voliči, kteří v předchozích parlamentních volbách hlasovali takticky. Ve volbách do EP taktéž volili dle své první preference. [Tamtéž: 263]

Jak je patrné, české výsledky voleb do EP plně potvrzují teorii voleb druhého řádu:

- (1) Nízká volení účast (28 %).
- (2) Vládní strany zaznamenávající propad ve voličské podpoře (ČSSD, US-DEU).
- (3) Malé strany jsou výrazně úspěšnější než ve volbách prvního řádu (SNK-ED, HZ).

¹⁰⁰ „Tyto volby budou referendem o české vládě a naší schopnosti v očích voličů ji nahradit. Nepodceňme je!“, uvedl předseda ODS Mirek Topolánek na svých webových stránkách. [ŠARADÍN 2007: 47]

¹⁰¹ ODS je v evropských strukturách, ale i mnoha politology, považovaná za klasickou euroskeptickou stranu. Ačkoliv vysocí straničtí představitelé zastávají euroskeptickou rétoriku, většina voličů ODS je spíše proevropská. Tento specifický rys si strana uvědomuje a proto není ve vnitropolitickém prostoru její euroskepticismus nijak agresivní. Např. při referendu o vstupu do EU členové ODS proklamovali spíše negativní postoj, svým voličům ovšem doporučili volit „ano“.

¹⁰² Viz Příloha 5: Výsledky voleb do EP v České republice v roce 2004.

(4) Volební kampaň se primárně věnuje národním tématům. Evropská tematika je zmiňována okrajově (národní referendum o socialistické vládě Vladimíra Špidly).

(5) Vládní strany mají mnohem horší volební výsledky v polovině svého funkčního období (ČSSD, US-DEU).

Následné řádné parlamentní volby v roce 2006 v zásadě potvrdily mnoho z roku 2004. Politická scéna se během dvou let výrazně bipolarizovala, volby 2006 byly bojem zejména dvou největších politických stran. ČSSD pochopila výsledky z roku 2004 jako velkou hrozbu a zejména nový předseda Jiří Paroubek úspěšně získával ztracenou volební sílu ČSSD. ODS se sice stala vítězem parlamentních voleb ovšem s jen nepatrným náskokem před ČSSD. I slábnoucí pozice US-DEU byla parlamentními volbami zcela dokonána (strana nepřekročila práh volitelnosti). Odchodem US-DEU z politické scény došlo k výrazným pohybům ve středu stranického spektra. Její pozici obsadila (vedle středové KDU-ČSL) Strana zelených, která v roce 2006 poprvé ve své historii překročila pětiprocentní klauzuli v parlamentních volbách. Tento úspěch dovršila tím, že se stala vládní stranou.

Volby do EP v roce 2009 se konaly za zcela jiných podmínek. Za prvé, krátce po pádu koaliční vlády vedené Mirkem Topolánkem, jejíž popularita stoupala díky dobře zvládnutému českému předsednictví v Radě EU. Právě proto, že Česká republika stála v čele EU, bylo možné očekávat větší zainteresovanost voličů a tudíž i vyšší volební účast, jelikož v době předsednictví jsou evropská témata více vidět a je o nich i více slyšet.

Za druhé, krátce před konáním voleb zveřejnil španělský levicový deník El País fotku Mirka Topolánka *au naturel* z jeho dovolené ve vile italského premiéra Silvia Berlusconiho. Topolánek obvinil evropské socialisty ze snahy zmanipulovat hlasování voličů v předvečer voleb a popřel, že by byl mužem na publikované fotografii.

Třetím výrazným a doposud v českém prostředí nepozorovaným jevem bylo sdružování mladých lidí na sociální síti Facebook a organizování protestních akcí proti předsedovi ČSSD

Jiřímu Paroubkovi. Vyvrcholením této masové iniciativy¹⁰³ byl vajíčkový útok na exponenty předvolební kampaně ČSSD na pražském Andělu. Tyto útoky byly posléze terčem kritiky předních státních představitelů¹⁰⁴ a některých politologů, a proto organizátoři od dalších akcí upustili.

Čtvrtým rysem těchto voleb bylo jejich načasování – konaly se pět měsíců před plánovanými předčasnými volbami do Poslanecké sněmovny. Říjnový termín voleb vyplýval z dohody Jiřího Paroubka a Mirka Topolánka, která byla výsledkem vyjednávání o přechodné úřednické vládě po pádu Topolánkovy vlády. Strany proto chápaly předvolební kampaň spíše jako zahájení kampaně před říjnovými předčasnými volbami a tomu také odpovídalo hlavní tématické zaměření politických programů. Předčasné volby se nakonec rozhodnutím Ústavního soudu a následné změně postoje ČSSD nekonaly, nicméně tento fakt se projevil až na podzim 2009, tedy v době, kdy se všechny politické strany nacházely v pokročilé fázi kampaně.

Předvolební kampaň proto nelze označit na nevýraznou. V drtivé většině se z výše popsaného důvodu týkala domácích témat – hospodářské krize, daňových reforem, poplatků ve zdravotnictví či sociální politiky státu. Stejně jako jinde v EU se v ČR objevily malé politické strany (Strana svobodných občanů, Libertas.cz, Suverenita), jejichž ústředním motivem byla kritika Lisabonské smlouvy, což bylo snad jediné viditelnější evropské téma. Jeho důležitost mohl být zdůraznit také fakt, že Česká republika byla spolu s Irskem jedinou zemí, která do té doby neratifikovala Lisabonskou smlouvu.

Volby do Evropského parlamentu se v České republice opět setkaly se značným nezájmem voličů, volební účast téměř kopírovala

¹⁰³ Tzv. vajíčkové útoky začaly 14. května 2010 v Kolíně, kdy skupina recesistů hodila na Jiřího Paroubka několik vajec. Na dalších mítinzích se vajíčkové útoky opakovaly, po sílící kritice se odpůrci Jiřího Paroubka uchýlili k demonstrativnímu nesouhlasu tím, že na setkání přinesli jen plato s vajíčky.

¹⁰⁴ Prezident Václav Klaus v této souvislosti hovořil o „útku na principy demokratické soutěže politických stran“, ministr vnitra Martin Pecina útoky označil za „principiálně nacistické“. Tento výrok byl taktéž velmi kritizován, odvážná a subjektivní rétorika Martina Peciny vyplývala ze silné inklinace k ČSSD, která se oficiálně potvrdila

čísla z roku 2004 – 28,2 %. [Evropský parlament] Konečné výsledky tedy spíše odpovídají tomu, jak loajální a disciplinované voliče dané politické strany mají. Zastoupení v Evropském parlamentu získaly jen čtyři parlamentní strany. Úspěch malých stran se tentokrát nezopakoval.

Vítězem voleb se opět jako v roce 2004 stala ODS, jejíž voliči jsou jedni z nejvíce proevropsky založených a u voleb tradičně vykazují vysokou volební účast. ODS zřejmě také pomohlo vystoupení čestného předsedy Václava Klause ze strany, čímž se zbavila vnitřní protievropsky zaměřené kliky a přiblížila se tak svým proevropsky orientovaným voličům. Svou roli mohl sehrát i pád Topolánkovy vlády v polovině českého předsednictví v Radě EU, jelikož právě ten voliči vnímali nejintenzivněji ze všech.

Sociální demokracie v porovnání s předchozími volbami jasně posílila a navýšila počet europoslanců o pět. I zde se projevil klasický profil voliče sociální demokracie – evropská témata stojí na okraji jeho zájmu a velmi často u voleb absentuje. ČSSD umí své voliče mobilizovat zřejmě pouze v parlamentních volbách. Některé studie v této souvislosti potvrzují, že vysoká volební účast je úzce spojena s úspěchem středolevicových politických stran, což stvrzuje i český případ.¹⁰⁵

KSČM se stejně jako ODS mohla spolehnout na disciplinovanou voličskou obec, i přestože ztratila oproti předchozímu funkčnímu období dvě křesla. Částečně i tyto volby dokládají trend, který se projevil již ve volbách 2006, tj. úbytek voličů KSČM převážně z důvodu jejich postupující mortality a neschopnosti strany získávat nové voliče. V těchto volbách získali komunisti 335 tisíc hlasů, zatímco v předchozích 472 tisíc hlasů. [Český statistický úřad] Část protestních hlasů, které jsou KSČM také adresovány, mohla odčerpat Suverenita Jany Bobošíkové, která jako jediná euroskeptická strana zaznamenala úspěch s voličskou podporou 4,26 %. Mandát sice nezískala, ale bude

v březnu 2010, kdy byl Pecina zvolen lídrem pražské kandidátky ČSSD ve volbách do Poslanecké sněmovny v květnu 2010.

¹⁰⁵ Více viz Pacek, Alexandr, Benjamin Radcliff (1995) Turnout and the Vote for Left-of-Centre Parties: A Cross-National Analysis. *British Journal of Political Science*, Vol. 25, s. 137-143.

zajímavé sledovat její aktivitu a výsledky ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2010. Na rozdíl od ostatních stran stavějících se proti Lisabonské smlouvě, Suverenita nabízí i jiná témata k politické rozpravě, čímž stoupá její potenciál zviditelnit se i u příležitosti jiných voleb. KDU-ČSL dokázala obhájit dva europoslanecké mandáty, nicméně i zde lze dlouhodobě pozorovat úbytek voličů.

Všechny ostatní kandidující subjekty nedokázaly v těchto volbách překročit uzavírací klauzuli 5 %. Překvapil také neúspěch Strany zelených, která se i přes parlamentní zastoupení stále pohybuje na hranici volitelnosti. Zde se tedy ČR nemůže zařadit mezi země, kde Zelení zaznamenali úspěch. Mandát neobhájila žádná z proevropských v EP doposud zastoupených stran (SNK-ED, Evropská demokratická strana, Hnutí nezávislých). V jejich případě by mohl existovat potenciál na úspěch, kdyby strany spojily síly, čímž by zamezily štěpení voličské podpory a jejich volební výsledek by mohl dosáhnout k magické 5% hranici. „V případě SNK-ED a EDS se ukázalo, že k úspěchu v evropských volbách již nestačí vytvořit stranu, která jako svůj hlavní klad staví pozitivní a fundovaný pohled na evropskou integraci ukotvený v pravém středu politického spektra.“ [DOSTÁL 2009: nestránkováno] Mezi malými politickými stranami zaujala kampaň Věcí veřejných či Starostové a nezávislí. Navzdory trendu v jiných členských zemích, kde subjekty radikální pravice uspěly, nelze tento jev pozorovat v ČR. Vandasova Dělnická strana obdržela 1,07%, což jí vyneslo pouze odpovídající částku ze státního rozpočtu.

V České republice se tedy dle výše zmíněná teorie voleb druhého řádu potvrdila jen z malé části a to nízkou volební účastí. Hodnotit ČSSD jako opoziční stranu nelze, jelikož v době konání voleb již byla částečně zainteresovaná na úřednické vládě, kam dosadila několik nestraničských ministrů. Nicméně její výsledek se dá v porovnání s debaklem v roce 2004 hodnotit jako úspěch. V ČR se taktéž potvrdil trend objevující se na celounijní úrovni, tj. vítězství konzervativních stran. Všechny ostatní pozorované veličiny teorii a nastoleným trendům neodpovídají.

3.1.2 Polsko

Polsko je jedním z nejvýraznějších nových členských států EU, který od začátku v EU vystupuje velmi sebevědomě a realisticky. Narozdíl od ostatních postkomunistických států se Polsko vyznačuje relativně stabilní volební účastí. [CZESNIK 2009: 14] Výjimku z pravidla ovšem tvoří volby do EP, které se jak v roce 2004 tak i 2009 setkaly s neobvyklým nezájmem voličů. Polsko je tedy další novou členskou zemí, která nepotvrdila funkčnost tzv. nováčkovského kouzla (*novelty effect*), tj. každý nově přistoupivší členský stát EU zaznamenává v prvních volbách do EP vyšší volební účast.¹⁰⁶ Dle Josefa Mlejnika je nejen v Polsku výše volební účasti a její struktura hlavním faktorem ovlivňující konečný výsledek voleb. [MLEJNEK 2009: 151]

Eurovolby 2004 se na rozdíl od ČR konaly v Polsku pouze v neděli 13. června 2004. Polští voliči měli zvolit 54 poslanců. Podobně jako v ČR se volby konaly v politicky nepříznivých podmínkách. Polsko bylo zmítáno politickými aférami (např. korupční skandál Rywingate), nestabilní vládní situací¹⁰⁷ a všeobecnou politickou apatií. Polsko navíc v té době bojovalo s velmi vysokou nezaměstnaností okolo 20 %. Roční míra inflace se pohybovala okolo 3,5% a růst HDP okolo 5 %. [Eurostat] Vzhledem k některým neuspokojivým parametrům polské ekonomiky se tedy dalo očekávat, že evropské volby budou další ránou pro vládní strany.

¹⁰⁶ V prvních přímých volbách do EP celých 63 % oslovených respondentů deklarovala, že se voleb zúčastní. Toto číslo se dlouhodobě snižuje a v roce 2004 úmysl volit přiznalo jen 45,5 % voličů. [CZESNIK 2009: 64]

¹⁰⁷ Premiér Leszek Miller, který stál v čele levicové vlády od r. 2001, v roce 2004 v důsledku neuspokojivé politické atmosféry a velmi nízké veřejné podpory veřejnosti rezignoval na svůj post (den po vstupu Polska do EU). Novým premiérem byl jmenován Marek Belka, bývalý viceprezident a ministr financí. Den po konání voleb do EP mu nebyla vyslovena důvěra, byl znovu designován a důvěru získal až o měsíc později.

Parlamentní volby byly ohlášeny na září 2005¹⁰⁸ a eurovolby o rok předtím byly pojaty jako zkouška volební podpory jednotlivých stran. Tomu také odpovídala předvolební kampaň, která se primárně soustředila na domácí témata odpovídající tehdejší náladě ve společnosti, tj. boj proti korupci nebo řešení sociálních otázek. Kampaň byla navíc nevýrazná a médií opomíjená, tudíž byl její mobilizační efekt voličů slabý. „Tato kampaň byla nejednou představovaná jako honba za vysokými poslaneckými dietami, což průběh voleb dále poškozovalo.“ [KUSZ 2007: 120] Evropská témata, která se objevila v programech europesimistických stran (Právo a spravedlnost, Liga polských rodin¹⁰⁹, Sebeobrana, Národní obrození Polska) vesměs kritizovala členství Polska v EU či jej dokonce nazývala „tragickým momentem polských novodobých dějin“.[Tamtéž: 124] Nutno podotknout, že ve volbách kandidovalo několik zajímavých a populárních osobností, kterým dominovali hlavně sportovci.¹¹⁰ Ani to nebylo pro voliče dostatečným tahákem.

Konečná volební účast byla v Polsku ještě nižší než v ČR, tj. 20,9 %, nicméně nebyla úplně nejnižší. Prvenství v tomto ohledu patřilo v roce 2004 sousednímu Slovensku. Neúčast ve volbách je připisována právě znechucení z vnitropolitického vývoje v zemi, což měl být zřejmě jeden z hlavních vzkazů polským politikům. Voliči tedy měli velký prostor pro protestní hlasování. Z nízké volební účasti profitovala zejména katolicko-ultrakonzervativní Liga polských rodin, která opět potvrdila, že má velmi disciplinovaný a stabilní elektorát a v mnoha případech také silně motivovaný agitačním vysíláním spřáteleného

¹⁰⁸ Původním záměrem bylo uspořádat předčasné volby společně s volbami do EP, od tohoto záměru se upustilo a volby se konaly v řádném termínu.

¹⁰⁹ Tato strana vznikla v roce 2001 spojením několika katolických stran. Hlavními pilíři jejího programu je konzervativní katolicismus a nacionalismus se silným sociálním akcentem. Strana se také vyslovuje proti vstupu Polska do EU – ultrapravicové křídlo EU dokonce interpretuje jako ráj eutanázie, prostituce, pornografie a potratů. Svým profilem je strana velmi těžko zařaditelná na pravo-levou osu, nicméně to je tradiční rys polského stranického systému.

¹¹⁰ Mezi nimi se objevila např. rychlobruslařka Erwina Rys-Ferenc, šampión juda Rafal Kubacki, jezdec rally Krzysztof Holowczyc, fotbalista Grzegorz Lato, sprinter Marian Woronin.

Radia Maryja¹¹¹. Stejně tak určitý benefit připadnul i agrárně-konzervativní Sebeobraně.¹¹²

Vítězem voleb se stala proevropská Občanská platforma se ziskem 15 mandátů. S ne příliš velkým rozdílem skončila jako druhá již zmíněná Liga polských rodin. Třetí byla euroskeptická Právo a spravedlnost, čtvrtá další kontroverzní strana Sebeobrana. Vládní strany tedy ve volbách dle očekávání pohořely.

Tyto volby byly důležitou zkouškou pro nový subjekt na politické scéně, Sociální demokracii Polska. Ta se po mnohačetných skandálech odštěpila od vládního postkomunistického Svazu demokratické levice. Strana jen těsně překročila pětiprocentní volební práh. Úspěch z roku 2004 se jí zatím nepodařilo zopakovat. Rozdělená levice od této chvíle postupně slábne a dnes v Polsku tvoří až třetí relevantní politickou sílu. Často se mluví o tzv. irlandizaci polského stranického systému, tzn. že dvěma nejsilnějšími politickými subjekty jsou pravicové strany a levicová strana je až třetí a to se značným odstupem.

Jak z výše nastíněného vývoje vyplývá, polské eurovolby 2004 zapadají do teorie voleb druhého řádu téměř ve všech pozorovaných veličinách: (1) nízká volební účast, (2) úspěch opozičních stran, (3) debakl pro vládní strany, (4) značný úspěch malých či radikálních politických stran, (5) prostor pro protestní hlasování.

V období 2004-2009 se v Polsku konaly troje národní volby (parlamentní 2005 a 2007 a prezidentské), ve kterých se nadále prohloubila rivalita mezi dvěma hlavními pravicovými subjekty Občanská platforma a Právo a spravedlnost. V parlamentních volbách 2005 byla úspěšnější strana Právo a spravedlnost, která posléze sestavila vládní koalici úspěšnými stranami z roku 2004, nicméně s kontroverzním ideologickým zázemím – se Sebeobranou a s LPR. Kvůli vnitřním problémům se koalice rozpadla a dva roky před dalšími eurovolbami se konaly předčasné volby, kde naopak uspěla Občanská

¹¹¹ V čele Rádía Maryja stál katolický kněz Tadeusz Rydzyk, který je všeobecně považován za šedou eminenci LPR. Rádio Maryja vedle katolického vysílání snaží ovlivňovat i politické dění.

¹¹² Výsledky voleb viz Příloha 6: Výsledky voleb do EP v Polsku v roce 2004 a 2009.

platforma. Ta si jako koaličního partnera přibrala agrární Polskou lidovou stranu.

Volby do EP 2009 se v Polsku konaly 7. června 2009 v období výrazné kohabitace a téměř v polovině funkčního období Tuskovy vlády. V porovnání s jinými členskými zeměmi nebyla hospodářská situace v Polsku nijak dramatická - nezaměstnanost dosahovala 8 %, míra inflace dosahovala 4 % a roční růst HDP 1,7 %. [Eurostat] I to může být jedním z faktorů, proč vládní Občanská platforma volby drtivě vyhrála.

Celková čísla jsou ovšem opět zkreslována nízkou volební účastí, která od roku 2004 vzrostla zhruba o 4 %, když dosáhla 24,53 %. [Evropský parlament] Přilákat voliče k volbám nedokázala ani značně emotivní kampaň. Opoziční strana Právo a spravedlnost tradičně kritizovala současnou vládu za její špatný výkon ve funkci a znovu nasadila velmi citlivé téma polsko-německých vztahů. Naopak vládní Občanská platforma se v kampani soustředila na to, že členové Práva a spravedlnosti špatně reprezentovali Polsko na mezinárodní scéně a tak mu zkazili reputaci. Dokázala také využívat v kampani toho, že Polsko se s hospodářskou krizí vypořádalo velmi dobře (narozdíl od jiných evropských zemí). Výrazněji do kampaně také vstoupila polská Libertas, která si jako hlavního představitele vybrala bývalého polského prezidenta Lecha Walesu.

Opoziční Právo a spravedlnost obsadilo druhé místo se značným rozdílem hlasů od první Občanské platformy – 17 %. Stejně jako v ČR se do EP dostaly pouze čtyři subjekty. Zastoupeny jsou dále ještě Svaz demokratické levice a vládní Polská lidová strana. Neúspěch tedy postihl před pěti lety úspěšné nacionalistické a populistické malé strany. Stejně jako v celé EU i v Polsku se Libertas nedočkala výraznější podpory voličů, ačkoliv byla personálně velmi zajímavě zastoupena. “Tak velký neúspěch se v euroskeptickém Polsku nečekal.”[MLEJNEK 2009: 153] I v roce 2009 se potvrdila tzv. irlandizace polského systému, což dokládá součet počtu hlasů pro první dvě politické strany čítá skoro 72 %.

Snad největším vítězem voleb se stal již úřadující europoslanec Jerzy Buzek, který znovukandidoval ve Slezsku a obdržel největší počet hlasů. Tento úspěch byl posléze korunován tím, že byl zvolen předsedou EP. Druhou nejúspěšnější kandidátkou byla bývalá komisařka pro regionální politiku Danuta Hübner. Zde se prokazuje fakt, že polští voliči věří již zkušeným osobnostem v evropském prostředí.

Narozdíl od roku 2004 se v tomto případě nedá hovořit o tom, že by tyto volby odpovídaly teorii voleb druhého řádu, vyjma nízké volební účasti a domácí tematice v předvolební kampani. Stejně jako v ČR neuspěly malé a radikální strany, opozice zaznamenala menší podporu a jasným vítězem voleb se stala vládní strana, jejíž úspěch byl navíc zaznamenán v polovině funkčního období, což bývá paradoxně nejkritičtější období pro veřejnou podporu. Z hlediska celoevropských trendů z roku 2009 je Polsko další zemí, kde triumfovali konzervativci a kde porážku utrhli socialisté. V případě Svazu demokratické levice se ovšem jedná spíše o dlouhodobější a systémový jev, proto její slabou voličskou podporu nelze připisovat jen evropským volbám.

3.1.3 Maďarsko

Maďarsko doplňuje trojlístek zemí, kde se historicky první eurovolby konaly v polovině vládního mandátu středolevicové vlády (koalice Maďarské socialistické strany a Svazu svobodných demokratů) vedené Péterem Medgyessym a v době politických skandálů¹¹³ a nestability. Právě volby do EP byly interpretovány jako rozhodující moment pro setrvání premiéra ve funkci. Maďarsko navíc poprvé pořádalo volby v polovině funkčního období vlády a mohlo si tedy vyzkoušet jejich testovací a konfrontační potenciál.¹¹⁴

¹¹³ Premiér čelil obvinění ze spolupráce s bývalou komunistickou tajnou službou a stále se snižující podpoře veřejnosti.

¹¹⁴ Komunální volby se v Maďarsku konají krátce po volbách parlamentních. Vzhledem k tomu, že má Maďarsko jednokomorový parlament, odpadá další

I v Maďarsku tedy byla kampaň zaměřená na domácí problémy a vynikala v ní zejména otevřená kritika opozičního Fideszu primárně adresovaná vládním socialistům. Naopak kampaň vládních socialistů byla nevýrazná a defenzivní, chyběla snaha mobilizovat voliče či odpovídat na kritiku opozice. Opomíjení evropské úrovně bylo znát i při obsazování čelních míst stranických kandidátních listin, kdy strany volily výrazné politické osobnosti politicky spjaté s domácí úrovní.¹¹⁵ Tito politici taktéž předem explicitně deklarovali, že post europoslance nepřijmou a předají mandát kolegům na společné kandidátce. Tato strategie měla primárně přilákat voliče k volebním urnám. Pokud se evropská témata objevila, byla propojena s vnitropolitickou úrovní (vyjednávání nového nadcházejícího finančního rámce 2007-2013 nebo schopnost Maďarska jako malého a nového členského státu účinně vyjednávat v evropských strukturách). Nejvýraznějším tématem spojeným s EU byla otázka bezpečnosti a imigrace, jelikož v roce 2004 Maďarsko z celé části tvořilo externí hranici EU.

Opozici se ve voličích podařilo vyvolat dojem, že v těchto volbách budou hlasovat o budoucnosti tehdejší vlády a v porovnání s jinými novými členskými zeměmi zde nebyla volební účast tak citelně nízká. V Maďarsku přišlo k eurovolbám 38,50 % oprávněných voličů. [Evropský parlament]

Maďarsko v roce 2004 volilo 24 poslanců, zastoupení se podařilo získat jen parlamentním a zavedeným stranám.¹¹⁶ Polovinu z celého počtu europoslanců obsadil opoziční Fidesz, s velkým odstupem hlasů skončila vládní Maďarská socialistická strana. Její koaliční partner získal dva europoslance, druhá středová strana v Maďarsku Maďarské demokratické fórum vyslalo do Bruselu jednoho zástupce. I v těchto volbách se potvrdilo dlouhodobé geografické rozdělení elektorátu, které je v porovnání s ostatními evropskými zeměmi neobvyklé. Levicové strany zaznamenaly největší podporu v hlavním

forma voleb druhého řádu, senátní volby, jako další možnost otestovat výkon vlády ve funkci.

¹¹⁵ Příkladem může být tehdejší ministr zahraničí László Kovács nebo bývalý premiér Gyula Horn.

¹¹⁶ Viz Příloha 7: Výsledky voleb do EP v Maďarsku v roce 2004 a 2009.

městě, zejména Svaz svobodných demokratů dokázal mobilizovat svůj budapešťský elektorát, když zde získal skoro 13 % hlasů. Naopak pravicový Fidesz v hlavním městě čelil nejhoršímu výsledku ze všech volebních obvodů. [BENDA 2007: 113] Ani extrémní pravice (MIÉP), ani extrémní levice (Munkáspárt) neuspěla. Na politické scéně se neobjevily ani žádné nové subjekty s proevropským programem. Zaujetí politických stran ve spíše domácím politickém prostředí dokládá i fakt, že ve volbách kandidovalo jen osm politických stran.

Stejně jako v České republice eurovolby zapůsobily značnou dynamikou dovnitř maďarské politické scény. V důsledku špatného výsledku socialistů podal premiér Medgyessy v srpnu 2004 demisi. Na jeho místo byl v září designován tehdejší ministr pro záležitosti dětí, mládeže a sportu Ferenc Gyurcsány.

V roce 2006 se v Maďarsku konaly volby do Národního shromáždění a zejména Fidesz si od nich po úspěchu z roku 2004 sliboval vítězství. Opozice ovšem nedokázala v kampani upozornit na špatný stav maďarské ekonomiky částečně způsobený levicovou vládou a vyvrátit sliby o snížení daní a sociálních jistot. Poprvé po roce 1989 se v Maďarsku podařilo vládní koalici zopakovat úspěch v parlamentních volbách a prodloužit svůj mandát. Volby do EP tedy v případě Maďarska nepotvrdily prediktivní potenciál pro nadcházející národní volby.

Nicméně v roce 2006 se vývoj v Maďarsku začal ubírat velmi nepříznivým směrem a do roku 2009 zde byl zaznamenán turbulentní vývoj jak na politické, tak i na ekonomické scéně. Znovuzvolený premiér krátce po volbách v neformálním rozhovoru, který poté pronikl na veřejnost, přiznal, že v zájmu volebního úspěchu vědomě lhal o stavu maďarské ekonomiky. Reakcí byly masové lidové protesty a konstruktivní vyjádření nedůvěry tehdy již menšinové socialistické vládě.¹¹⁷ Od roku 2009 vedla Maďarsko úřednická vláda pod vedením Gordona Bajnaie.

¹¹⁷ V roce 2008 došlo v koalici Svazu svobodných demokratů a Maďarské socialistické strany k rozkolu a socialisté byli nuceni pokračovat ve vládě v menšinové formě.

Volby do Evropského parlamentu v roce 2009 se tedy konaly ve velmi výbušné atmosféře, kdy zažívalo výraznou renesanci především radikálně pravicové hnutí. Na tradici MIÉP navázala nová politická strana Jobbik – Hnutí za lepší Maďarsko¹¹⁸, které dokázalo ve svůj prospěch využít katastrofální stav maďarské ekonomiky a všeobecně špatnou atmosféru ve společnosti. Tato strana si v roce 2007 dokonce zřídila polovojské hnutí Maďarské gardy, které má být platformou pro národní sebeobranu.¹¹⁹

Maďarská ekonomika v roce 2009 vykazovala velmi špatné ukazatele – nezaměstnanost kontinuálně stoupala, době konání voleb dosahovala 9,8 %, růst HDP činil -6,3 % a roční inflace se pohybovala kolem 4 %. [Eurostat] Obrovské zadlužení domácností, nedostatek pracovních míst nebo problémy s domácí měnou byly živnou půdou pro narůstající extremismus ve společnosti. Právě eurovolby ukázaly, jak kritický tento problém v Maďarsku je. „Jobbik je komplexní fenomén uvnitř maďarské společnosti spojený s dlouhodobým zklamáním, nikoli jen se současnou ekonomickou krizí.“ [Hospodářské noviny, 23.3.2010]

Obecně byly volby pojmány jako generálka před nadcházejícími parlamentními volbami na jaře 2010. Volební kampaň již tradičně vyzdvihovala domácí témata. Socialisté se opět omezili jen na líbivá hesla, která měla s EU jen velmi málo společného. Ryze evropský program předložil jen Fidesz, Maďarské demokratické fórum a maďarští zelení¹²⁰. Fidesz, který vedl již od roku 2006 v podstatě permanentní volební kampaň, se prezentoval jako strana s koherentním evropským programem připravená do Bruselu poslat kompetentní zástupce, ale i jako strana schopná převzít domácí vládu. Jeho kampani

¹¹⁸ Strana Jobbik – Hnutí za lepší Maďarsko byla založena v roce 2002. Její politický profil lze označit za silně nacionalistický, populistický se silnou kritikou stávajícího systému. Strana zastává otevřený rasismus vůči Židům, Romům, odkazuje na historické kořeny ve fašistické organizaci admirála Horthyho. Předseda Gábor Vona odmítá profil strany definovat v rámci pravolevé škály. Strana také otevřeně žádá přiznání autonomie Maďarům, kteří kvůli Trianonské smlouvy nemohou žít v Maďarsku.

¹¹⁹ Rozhodnutím soudu byla Maďarská garda rozpuštěna s odůvodněním, že porušuje zákon o spolicích. Její členstvo během dvou let působení výrazně narostlo a začalo organizovat pochody namířené proti menšinám.

¹²⁰ Zelení v Maďarsku kandidovali pod názvem „Politika může být jiná – Humanistická strana“.

také dominoval prvek kritiky socialistického tábora. Euroskeptický hlas v kampani zazněl z pravicově-extremistického tábora – Jobbik¹²¹ – kritizující EU jako polykače maďarských peněz a jako byrokratickou říši zla, ale i z levicově-extremistického tábora (Munkáspárt).

Stejně jako v roce 2004 byla v Maďarsku v porovnání s jeho sousedy vcelku vysoká volební účast, do volebních místností zavítalo 36,31 % oprávněných voličů. Volby s obrovskou převahou vyhrál opoziční Fidesz, když oproti roku 2004 dokázal počet svých zástupců navýšit o další dva (Maďarsko v roce 2009 volilo stejně jako ČR o dva europoslance méně, tj. 22). Naopak drtivou prohru dle očekávání zakusili socialisté, když dokázali obhájit jen 4 europoslance. Největším šokem těchto voleb bylo necelých 15 % hlasů pro extremistický Jobbik, který tímto v Bruselu získal tři zástupce. Posledním subjektem, který dokázal vybojovat zastoupení, bylo Maďarské demokratické fórum.

Maďarsko se řadí mezi další členské státy, kde se v roce 2009 potvrdily všechny tři znaky těchto voleb – malý zájem voličů, nárůst podpory pro extremistické strany, vítězství pravice a propad v podpoře levice. Pokud bychom měli sumarizovat výsledky z pohledu teorie voleb druhého řádu, i zde můžeme konstatovat jasnou shodu – výrazné vítězství opozice, neúspěch vládních stran, malá volební účast, tematika předvolební kampaně a posílení malých či extremistických stran. V případě Maďarska splnily eurovolby 2009 svou roli „lakmusového papírku“, když jejich výsledky velmi věrně odpovídaly i výsledkům parlamentních voleb z dubna 2010. Volby drtivě vyhrál pravicový Fidesz. Svou pevnou roli potvrdili i pravicový extrémisté ze strany Jobbik, kteří skončili jako třetí nejsilnější politická strana a obdrželi velmi podobný počet hlasů jako vládní socialisté.

Maďarský autor Attila Antal dokonce výsledky eurovoleb označuje jako zlomové pro stranický systém Maďarska. Zamrzlý systém dvou velkých stran (Maďarská socialistická strana a Fidesz) a dvou malých středových stran (Svaz svobodných demokratů, Maďarské demokratické fórum) po těchto volbách skončil. Maďarští socialisté

¹²¹ Heslo strany Jobbik pro evropskou předvolební kampaň znělo „Maďarsko patří Maďarům“ (*Magyarország a magyaroké!*)

navíc prochází proměnou a z velké strany se stává strana středně velká (zde lze uvést jistou paralelu s polskými socialisty). V systému se taktéž etablovala nová menší strana Jobbik – Hnutí za lepší Maďarsko, s kterou musí být do budoucna počítáno i jako s možným koaličním partnerem. Do popředí se tak dostává nová stěpná linie umírněné vs. radikální postoje, což znamená jistou výzvu pro redefinici současných pravicových a levicových postojů v maďarské politice. [ANTAL 2009: 26]

3.2 Staré členské země

I pro tuto patnáctičlennou skupinu byla pro účely práce sestavena sumarizující tabulka, která přehledně vypovídá o tom, jak velká shoda nastala u pozorovaných veličin u zavedených členských států. Ve třech státech (Lucembursko, Rakousko, Německo) působila ve vládě velká koalice a tudíž odpadl faktor vítězství opoziční strany.

Nejvíce kompatibilními příklady zemí je Nizozemí, Velká Británie a Portugalsko. Zcela opačným příkladem je pak Španělsko nebo Lucembursko. Obecně volební účast nebyla tak poddimenzovaná jako v případě EU-12. Oproti předchozí pozorované skupině, zde nalezneme více zemí, které teorii více méně odpovídají. Volby do EP v roce 2009 se konaly v polovině funkčního období v Belgii, Francii a v Irsku. Francie v tomto ohledu tvoří neobvyklou výjimku, jelikož zde výrazně uspěla prezidentova domovská konzervativní strana Svaz pro lidové hnutí. Nejvíce zastoupeným rysem eurovoleb 2009 je úspěšnost extrémistických stran, následovaný propadem sociálně-demokratických stran. Obecně lze tedy konstatovat, že se daná teorie ve starých členských zemích stále potvrzuje, nicméně lze vypožorovat určité odchylky.

3.2.1 Německo

Rok 2009 byl pro Německo rokem supervolebním – konaly se volby zemské, evropské, komunální a parlamentní. Zejména volby do Bundestagu byly očekávány s velkým napětím. V Německu od roku 2005 vládla velká koalice CDU a SPD pod vedením velmi populární kancléřky Angely Merkelové. Ačkoliv vláda sehrála pozitivní roli v boji proti hospodářské krizi, zejména při stabilizaci ekonomiky a modernizaci země, nemohla být její politika dostatečně účinná vzhledem k tomu, že se vždy muselo jednat o kompromis mezi pravíci a levíci. Od parlamentních voleb si Německo slibovalo novou a jasně profilovanou vládu s konkrétním programem.

Volby se do EP se konaly 7. června 2009, tři měsíce před nejdůležitějšími volbami v roce a byly tedy velkou generálkou, kdy si strany chtěly otestovat své předvolební strategie a volební podporu. Tomu také odpovídala i předvolební kampaň, která od jara 2009 kontinuálně pokračovala až do září 2009. Předvolební kampaň socialistů, kteří v minulých eurovolbách velmi ztratili a volby pro ně tedy byly možností znovu na evropské půdě posílit, byla zaměřena hlavně na výši minimální mzdy a zajištění miliónové státní pomoci německým společnostem, které se dostaly do problémů v důsledku hospodářské krize. SPD se dále velmi soustředila na kritiku veřejností oblíbené Angely Merkelové a často využívala negativní kampaně.¹²² Kandidátku CDU vedl dosavadní předseda EP Hans-Gert Pöttering. CDU do kampaně nesla jedno z důležitých evropských témat, členství Turecka v EU. V květnu do Německa zavítal francouzský prezident Nicolas Sarkozy, který se společně s Angelou Merkelovou vyslovil pro jiný statut partnerství Turecka EU než plánované plnohodnotné členství. CDU například dále vyzdvihovala boj proti hospodářské krizi a důležitost funkčního vnitřního trhu EU. Ve volbách byly viditelné zejména zavedené politické subjekty. Strany se spíše vyhýbaly zmínce o nepříjemných opatřeních, které s sebou boj s hospodářskou

¹²² SPD například v předvolebním spotu parodovala útok botou na bývalého amerického prezidenta George W. Bushe v Iráku.

krizí ponese. Toto tabu bylo mnohem viditelnější i v září při kampani před volbami do Bundestagu.

Německé hospodářství v roce 2009 procházelo nejhorší fází hospodářské krize. Země se nacházela v recesi, její růst HDP dosahoval -5 %, nezaměstnanost stagnovala na čísle 7,5 % a míra inflace dosahovala pouze 1 %. O tom, jak voliči zohlední stav hospodářství při udělení svých hlasů bylo velmi těžké spekulovat, jelikož udělit protestní hlas a potrestat viníka zde nebylo snadné kvůli vládní velké koalici.

V případě Německa se projevila i diskrepance týkající se vstupu Lisabonské smlouvy v platnost krátce po konání voleb. Německo by mělo být dle Smlouvy z Nice zastoupeno 99 poslanci, Lisabonská smlouva mu nicméně přisuzuje o čtyři méně. Pro toto funkční období bylo proto na Evropské radě rozhodnuto, že počet německých poslanců bude zachován na původním počtu do roku 2014.

Výsledky voleb velmi věrně naznačily to, jak bude vypadat povolební vývoj po parlamentních volbách o tři měsíce později, snad jen s výjimkou menší volební účasti, která odpovídala celounijnímu průměru – 43,3 %. [Evropský parlament] Politické strany podle nich mohly poupravit či přehodnotit své předvolební strategie a rétoriku. Největší počet mandátů získali vládní Křesťanští demokraté s 30% voličskou podporou. CDU sice nedokázala zopakovat svůj velký úspěch z předešlých eurovoleb a oproti roku 2004 ztratila šest mandátů. V té době ovšem nebyla CDU zatížená vládní zodpovědností, proto lze její výsledek z těchto eurovoleb i tak považovat za úspěch.

Největší nárůst hlasů zaznamenala FDP, když navýšila svůj počet europoslanců o pět.¹²³ Jedná se o její historicky největší zastoupení v EP od roku 1979. Jak bude patrné dále, strana bude triumfovat i o pár měsíců později. Všeobecně lze konstatovat, že malé strany ve volbách do EP uspěly – Zelení a Strana levice zvýšili své zastoupení o jednoho poslance. Samostatně kandidující sesterská strana Křesťanských demokratů bavorská CSU jako jediná malá strana

o jeden mandát naopak přišla. Strana nicméně celý rok 2009 pozorovala odliv voličů a čelila volebním neúspěchům, které byly dovršeny neúspěchem ve volbách parlamentních, kdy CSU ztratila na úkor FPD.¹²⁴ Na rozdíl od mnoha jiných zemí EU-15 Německo nevykazuje jeden z charakteristických rysů těchto voleb – úspěch extrémní pravice.¹²⁵ Němečtí republikáni¹²⁶ ani Německá národní unie¹²⁷ nepřekročili uzavírací klauzuli 5 %.

Výsledek voleb se stal noční můrou pro vládní sociální demokraty, jejichž kandidátku vedl z evropského prostředí velmi zkušený Martin Schulz.¹²⁸ SPD taktéž vsázela na populárního předsedu Franze Münterferinga, ovšem ani ten nedokázal přivést levicové voliče k volbám. Němečtí socialisté znovu prožili debakl z roku 2004, kdy si dokázali zajistit jen 21,5% podporu. V roce 2009 tato nezvykle nízká podpora ještě klesla, nicméně strana si uchovala zastoupení 23 poslanci. Neúspěch SPD v roce 2004 mohl být chápán jako výraz nespokojenosti voličů s vládou Gerharda Schrödera, ovšem pro tento stejně velký debakl se již hůře hledají důvody. Špatný výsledek lze interpretovat jako vzkaz voličů, kteří si nepřejí zvyšování daní a státní finanční pomoc krizí postiženým podnikům bez jistého pozitivního účinku. Strana nijak zásadně nezměnila před parlamentními volbami taktiku. Úspěch Strany levice ani Zelených, které na úkor SPD sílí,

¹²³ Viz Příloha 8: Výsledky voleb do Evropského parlamentu v Německu 2004 a 2009.

¹²⁴ Zemské volby 2008 byly pro CSU propadákem a strana musela poprvé ve své historii vytvořit koalici s FDP.

¹²⁵ Problém s extrémní pravicí ovšem může v blízké budoucnosti řešit i Německo. Dle veřejných průzkumů postupně nespokojenost se soužitím vedle národnostních menšin narůstá zejména v bývalém východním Německu. Například průzkum Sociálně-vědeckého výkumného centra zjistil, že více než třetina obavtěl z bývalého NDR vykazuje xenofobní rysy. [NOVOTNÝ 2009: 17]

¹²⁶ Republikánská strana byla založena v roce 1983 odštěpením od bavorské CSU. Strana se původně profilovala jako konzervativně-nacionální alternativa k CDU/CSU, postupně se ovšem transformovala na stranu extrémně pravicovou s nacionalistickým, šovinistickým a xenofobním politickým programem.

¹²⁷ Německá národní unie byla založena v roce 1971. Největšího úspěchu dosáhla v roce 1998, kdy v zemských volbách v Sasku-Antaltsku získala před 12% hlasů a v zemském sněmu byla zastoupena 16 členy. [ŠKOCHKOVÁ 2008: nestránkováno] Ve svém politickém programu zdůrazňuje princip sebeurčení národa, omezení podílu cizinců v SRN, opětovně zavedení německé marky jako národní měny, ochranu německého životního prostředí. Strana má dále svůj program koncipovaný v duchu nacionalismu, patriotismu, xenofobie či antiseminismu.

¹²⁸ Martin Schulz byl předsedou socialistické frakce PES v EP v minulém funkčním období EP. V roce 2009 byl do této funkce zvolen znovu.

nebyl nijak reflektován a strana v září 2009 čelila nejslabšímu volebnímu výsledku po roce 1945.

V Německu se tedy teorie voleb druhého řádu potvrdila jen částečně v nízké volební účasti, úspěchu některých malých politických stran a zaměření předvolební kampaně na domácí témata. Jak již bylo naznačeno výše, v Německu nebyl zaznamenán úspěch radikálně pravicových stran. Naopak úspěch konzervativní pravice, propad sociálně-demokratické strany a nízká volební účast se zde bez výjimky objevila.

Volby do EP byly předzvěstí pohybu v německém stranickém spektru, který byl potvrzen volbami do Bundestagu. Na federální úrovni se po těchto volbách etablovala Strana levice, která původně operovala pouze na regionální úrovni jako Strana demokratického socialismu (PDS), což byl subjekt navazující na bývalou německou komunistickou stranu.¹²⁹ Vzhledem k dlouhodobě slábnoucí SPD, která je od září 2009 tvoří opozici koaliční vládě CDU/CSU a FDP pod vedením Angely Merkelové, lze na levici očekávat možné další pohyby. Diskuze se dotýká možné fúze dvou největších rivalů na levici. Rozhodnutí SPD k tomuto kroku bude ovšem dáno především faktem, že by se jednalo o spojení s bývalými komunisty, což by mohlo ohrozit reputaci strany. Jiným scénářem tedy může být to, že SPD posune svůj program ze středu, kde se nachází od Schröderovy éry, více nalevo a tím osloví více levicových voličů.

3.2.2 Velká Británie

Již po šesté se konaly volby do EP ve Velké Británii, tradičně euroskeptičtí Britové tentokrát volili 4. června 2009. Volby 2009 probíhaly ve velmi napjaté atmosféře na domácí politické scéně a ve složité hospodářské situaci poznamenané ekonomickou krizí. Voliči tedy spíše hlasovali o nepopulárním premiérovi Gordonu Brownovi, který čelil nejednomu skandálu (dominantním tématem byly odhalené

¹²⁹ PDS se v roce 2007 spojila s odpadlíky SPD se stranou Práce a sociální spravedlnosti (WASG) a postupně začala používat název Strana levice (Die Linke).

pochybné poslanecké náhrady) a ne o svých zástupcích v Bruselu. Očekávalo se, že pokud by volby dopadly pro Labouristy špatně, mohlo by to znamenat i konec Gorgona Browna v čele vlády nebo vypsání předčasných voleb, které už byly aktuálním tématem za Brownovy vlády několikrát.¹³⁰ Eurovolby se konaly společně s komunálními volbami.¹³¹

Britská ekonomika – jedna z nejvyspělejších v EU - čelila nejednomu vážnému problému. Británie vykazovala velký veřejný dluh, její ekonomika zažívala v recesi (růst HDP dosahoval -5 %). Pokles HDP byl dokonce největší od Velké hospodářské krize v roce 1931. Taktéž nezaměstnanost pohybující se okolo 7 % byla pro Británii znepokojivým ukazatelem. Roční míra inflace se pohybovala kolem 2 %. [Eurostat]

Předvolební kampaň byla tradičně zaměřená na domácí témata. Vzhledem ke kontroverzím na politické scéně se evropská témata akcentovala jen velmi málo. Konzervativci se v kampani dotkli problematiky Lisabonské smlouvy, jejíž přijetí odmítali a v rámci ratifikace v Británii požadovali vypsání veřejného referenda. Britské voliče nicméně zajímala témata jako setrvání Gorgona Browna na postu premiéra, růst veřejných výdajů, neutěšený stav ekonomiky, zvyšující se imigrace a kriminalita.

Ačkoliv atmosféra ve společnosti byla plná rozhořčení z politického vývoje, voliči nevyužili své možnosti vyjádřit svou nespokojenost u volebních urn. Volební účast dosáhla 34,7 % a mimo jiné potvrdila, že britští voliči jsou k EU neteční a kritičtí. [Evropský parlament]

Dle očekávání dopadly eurovolby nejhůře pro vládní labouristy, kteří zaznamenali stejně jako vládní socialisté v Německu nejhorší volební výsledek od konce druhé světové války. Poprvé do roku 1979 první dvě místa neobsadily dvě nejsilnější strany (zde je možné zmínit paralelu s jinou euroskeptickou zemí, s Polskem, kde podobná situace

¹³⁰ Volby do britské Dolní sněmovny musejí být vypsány do června 2010.

¹³¹ Britští voliči volili 2318 členů místních zastupitelstev ve 27 hrabstvích a tři starosty. [Zdroj: ČTK, 2. června 2009]

nastala v prvních evropských volbách v roce 2004). Straně se dokonce nepodařilo vyhrát ve Walesu, tradiční baště labouristů, kde voliče na svou stranu dokázali přilákat konzervativci.

Vítězem voleb se stali favorizovaní konzervativci a jejich výsledek nebyl pro nikoho velkým překvapením, i když byl jen o málo lepší než v roce 2004.¹³² Druhá skončila Strana pro nezávislost Spojeného království.¹³³ Tyto volby byly ve znamení triumfu euroskeptických stran – trojlístek těchto stran doplňuje xenofobní a nacionalistická Britská národní strana¹³⁴, která získala hned dva mandáty. Do Evropského parlamentu byl zvolen kontroverzní politik Nick Griffin, který je znám svou silnou protiislámskou rétorikou a který byl několikrát trestán za popírání holocaustu. Uzavírací klauzuli strana překročila hned ve dvou průmyslových regionech na severu země.¹³⁵ Dobrému volebnímu výsledku Britské národní strany napomohla také nízká účast labouristických voličů. Griffin se v reakci na úspěch dalších radikálně pravicových stran po volbách pokoušel založit novu frakci, ve které počítal s účastí maďarského Jobbiku, bulharské Ataky, Vlámského zájmu nebo francouzské Národní fronty. To se mu ovšem nepodařilo, a proto se spolu se svým spolustraníkem uchýlil k nezařazeným poslancům.

Své pozice dokázaly obhájit regionální strany, když neztratily ani jeden mandát. Skotská národní strana zaznamenala historicky největší počet hlasů. Waleská Plaid Cymru sice přišla o nějaké hlasy, nicméně tato ztráta neměla vliv na ztrátu křesla. Třetí nejdůležitější strana v britském stranickém systému, Liberální demokraté (zastoupeni v ALDE), zaznamenala úbytek hlasů a přišla o jednoho poslance.

¹³² Viz Příloha 9: Výsledky voleb do EP ve Velké Británii.

¹³³ Strana byla založena v roce 1993 původně jako one-issue strana odmítající členství Velké Británie v EU. Její program byl dále rozpracován a staví na nacionalistických, konzervativních a antifederalistických základech. Členem strany se může stát jen „domorodý Brit“.

¹³⁴ Britská národní strana byla založena v roce 1982. V roce 1999 byl předsedou zvolen Nick Griffin, který stanu přeměnil jak z organizačního, tak i ideologického hlediska, když byla do programu zakomponována klasická extrémně pravicová témata (zvyšující se počet imigrantů přicházejících do Velké Británie a žádajících o azyl, protiislámská, nacionalistická a šovinistická hesla). V důsledku toho strana začala nabírat volební sílu a od roku 2002 zaznamenávala první úspěchy zejména komunální úrovni v průmyslových regionech na severu země.

¹³⁵ Britská národní strana získala mandát v hrabství Yorkshire a Humber.

V souladu s celoevropským trendem posílili Zelení, když získali 8,6 % hlasů.

Krátce po volbách se v Labour Party rozhořela diskuze o tom, zda by strana neměla vybrat nového lídra o nadcházejících parlamentních volbách v obavě z dalšího možného volebního debaklu pod vedením Gordona Browna. Dne 9. června 2009 byl zveřejněn průzkum, který naznačoval reálnou možnost porazit konzervativce pod vedením možného Brownova nástupce a ministra vnitra labouristické vlády Alana Johnsona. Strana se nicméně obávala dalšího experimentu v podobě vedení volební kampaně již druhým premiérem, který nebyl zvolen v demokratických volbách a od této významné změny upustila.

Eurovolby sehrály svou tradiční roli testovacích voleb před volbami do Westminsteru, které konaly v květnu 2010. Kampaň byla neoficiálně zahájena v lednu 2010. Hlavními tématy se stalo velké zadlužení Velké Británie, které bude muset budoucí vláda akutně řešit, reforma zdravotnictví či příliv imigrantů. Na rozdíl od německých socialistů labouristé reflektovali svůj katastrofální výsledek v evropských volbách a šest týdnů před parlamentními volbami výzkumy předpovídali remízu Labour Party a konzervativců. Volby dle očekávání vyhrála Konzervativní strana, nicméně nezískala nadpoloviční počet křesel v parlamentu a bude potřebovat koaličního partnera pro složení většinové vlády. Lze tedy konstatovat, že parlamentní volby skončily patem, jehož řešení bude pro Velkou Británii netradiční, tj. dojednání koaliční vlády či menšinová vláda.

Stejně jako v Německu můžeme po posledních volbách pozorovat výrazné změny ve stranickém spektru, i ve Spojeném království lze zaznamenat významné trendy. Nejdůležitějším z nich je posílení extrémní pravice, která byla doposud vnímána spíše s nadsázkou, jelikož v Británii neměly extrémistické strany nikdy příliš šance na úspěch (dokonce i během druhé světové války a nástupu nacismu a fašismu). Ačkoliv v národních volbách Britská národní strana nemá vzhledem k většinovému volebnímu systému šanci na úspěch, strana se po eurovolbách ještě více zviditelní a hlavně finančně posílí v rámci financování politických stran. Britští nacionalisté už také

zřejmě nebudou bráni jako jakýsi politický výstřelek, ale jako relevantní politický subjekt.

Velká Británie v roce 2009 zcela zapadla do modelového vzoru zemí, kde se potvrdily nejen atributy voleb druhého řádu, ale i základní charakteristiky eurovoleb 2009. Případ Velké Británie prokazuje největší shodu ve všech pozorovaných veličinách. Parlamentní volby se konaly o rok později od eurovoleb a strany tedy měly dostatek času na reflexi výsledků a přehodnocení svých předvolených strategií.

Závěr

Volby do Evropského parlamentu představují velmi zajímavý fenomén, který je dlouhodobě objektem zájmu mnoha studií. Jedná se o proces výběrů zástupců jednotlivých členských států na nadnárodní úrovni a svou povahou představuje jeden z nejunikátnějších doposud popsaných procesů. Hned po prvních přímých volbách do této unijní instituce, které kontinuálně po dobu od jejího vzniku narůstají pravomoce a vliv na unijní politiku, byly popsány základní charakteristiky doprovázející tuto volbu. Tyto rysy se dále potvrzovaly i v následujících volbách bez ohledu na to, že se Evropské společenství postupně rozrůstalo.

Zlom nastal v roce 2004, kdy do EU vstoupilo deset nových členských zemí, z nichž většina disponovala komunistickou minulostí a část z nich ještě nezakončila plnou konsolidaci demokratického systému. Eurovolby konající se hned měsíc po tomto bezprecedentním rozšíření naznačily, že dlouhodobě se potvrzující trendy se po vstupu nových členů značně rozředily. Jak argumentoval H. Schmitt, staré členské státy dále sledují linii a od jeho teoretických premis sepsaných společně s kolegou Reifem se nijak výrazně nevychylují. Ovšem nové členské státy se z velké části výrazně odchylovaly. Ve většině nových členů byla nalezena shoda jen v případě nízké volební účasti. Práce reagovala na tyto diskrepance a jejím hlavním záměrem bylo otestovat, zdali tyto anomálie přetrvávají i v roce 2009, kdy se konaly další eurovolby.

Práce představila tři kapitoly. První kapitola chronologicky ukotvila celý teoretický rámec voleb druhého řádu a zahrnula všechny relevantní studie, které nějak teorii voleb druhého řádu ovlivnily či formovaly. Druhá kapitola analyzovala eurovolby 2004 a 2009 a obecně shrnula výsledky z roku 2009, ty byly dále rozpracovány a přiblíženy v kapitole třetí.

Práce si v úvodu vytyčila dvě výzkumné otázky, na něž se na předchozích stránkách pokusila najít odpověď:

1/ Potvrdily se nastavené trendy evropských voleb z roku 2004 i v roce 2009?

2/ Je stále patrná heterogenita mezi novými a starými členskými zeměmi nebo se naopak tyto rozdíly stírají?

Práce dále měla za cíl potvrdit nebo vyvrátit tyto hypotézy:

1/ V důsledku rozšiřování EU postupně dochází k dekoncentraci charakteristických rysů voleb druhého řádu ve volbách do Evropského parlamentu.

2/ Volby do Evropského parlamentu v roce 2009 nastínily, že explicitní rozdíly mezi novými a starými členskými zeměmi se zmírnily.

Pro testování těchto hypotéz posloužila zejména kapitola třetí, která předložila pět případových studií. Tyto případové studie byly rozděleny do dvou skupin a u každé z nich byla použita odlišná metodologie. První skupinu tvořily nové členské země Česká republika, Polsko a Maďarsko, druhou staré členské země Německo a Velká Británie. U nových členských zemí byly analyzovány jak eurovolby z roku 2009, tak i z roku 2004, aby mohl být nastíněn případný posun při prokazování základních parametrů eurovoleb. V případě Německa a Velké Británie se práce již omezila pouze na volby 2009. Tato dvojice zemí byla vybrána tak, aby reprezentovala nejvíce a nejméně pravděpodobné případy a ukázala, že i v rámci původní patnáctky lze najít jisté odchylky. Na všech pěti případech byly také ukázány tři základní rysy eurovoleb 2009 – propad sociálnědemokratických stran, nízká volební účast a vzestup krajně pravicových stran.

Dále byl taktéž kladen důraz na nastínění povolebního vývoje v dané zemi, zejména na to, jakou dynamikou volby působily dovnitř vnitropolitického systému. Tato dynamika byla markantní zejména u nových členských zemí po prvních eurovolbách. Zajímavým zjištěním bylo, že se poprvé po rozšíření EU v nových členských zemí nepotvrdil nováčkovský efekt, který způsobuje vysokou volební účast při prvních eurovolbách u nových členů.

Vedle dynamizujícího efektu eurovoleb byl zkoumán potenciální vliv na stranický systém, který byl taktéž prokázán. Je patrné, že stranické systémy nových členských zemí ještě stále nejsou dotvořeny a pohyby ve stranickém spektru jsou značné. Zatímco v České republice se jedná zejména o pohyby ve středu stranického systému, v případě Polska a Maďarska se jedná o změny markantnější, za zmínku stojí zejména dlouhodobější oslabování levicových subjektů a posilování extrémistických subjektů (což je závažným problémem zejména v Maďarsku). Pro dokreslení celkového volebního obrazu byly vždy doplněny základní ekonomické parametry, které mohou mít vliv na voličské rozhodování, zda udělí hlas srdcem či hlavou.

I v případě Německa a Velké Británie byly analyzovány všechny výše popsané proměnné. U obou zemí byl také pozorován propad voličské podpory pro levicové subjekty a nezanedbatelné pohyby ve stranickém systému. Případ Německa atributy voleb druhého řádu neprokázal, naopak případ Velké Británie byl témeř ukázkový. Oba případy taktéž umožnily zkoumat roli eurovoleb jako potenciaální predikátora výsledků nadcházejících parlamentních voleb a jako testovací prostor pro politické strany před důležitým národním kláním. V případě Německa se neprokázal vzestup extrémistických stran, zatímco ve Velké Británii ano. Zde to ovšem nebude mít zásadní důsledky vzhledem k většinovému volebnímu systému, který favorizuje velké politické strany a ty malé znevýhodňuje a marginalizuje.

Vzhledem k tomu, že pro věrohodné závěry bylo třeba zohlednit situaci ve všech členských zemích, byly vytvořeny dvě srovnávací tabulky, taktéž rozděleny na staré a nové členské státy, aby byla vypovídací hodnota co největší. Ty v sobě obsáhly všechny sledované proměnné a graficky určily, kde se teoretické premisy potvrzují a kde nikoliv. Z těchto tabulek je patrné, že i v roce 2009 přetrvávají u eurovoleb trendy, které se projevily již v roce 2004. Ve většině případů nových členských států se teorie voleb druhého řádu nepodařilo úspěšně aplikovat. Největší shodu lze najít pouze u nízké volební účasti. Ani druhé eurovolby nedokázaly voliče z nových členských zemí mobilizovat a jejich vnímání se nijak zásadně netransformovalo. Patrné

rozdíly tedy mezi novými a starými členy stále přetrvávají, eurovolby 2009 neprokázaly ani minimální tendenci tyto diskrepance stírat. Je tedy otázkou, zda třetí, čtvrté či páté eurovolby nějaký posun naznačí nebo nikoliv. V této věci bude třeba pokračovat v dalším výzkumu. V případě, že se současný stav bude i nadále potvrzovat, bude nutné teorii voleb druhého řádu revidovat.

Resumé

Volby do Evropského parlamentu již od roku 1979, kdy se konaly poprvé, představují velmi unikátní proces ustavování nadnárodního orgánu, který se stal častým předmětem výzkumu. Na základě pozorování a výzkumu byla sestavena teorie voleb druhého řádu, která velmi věrně popisuje dané odchylky oproti národním volbám. Popsané charakteristiky byly platné až do roku 2004. Eurovolby 2004 vnesly do této teorie zřejmý nesoulad, když se platné postuláty v nových členských státech nepotvrdily. Tato práce zkoumá, zda se stejný jev objevil i v roce 2009. Na základě analýzy výsledků voleb v nových a starých členských státech práce dospívá k názoru, že pozorovaná diskrepance stále přetrvává a prozatím se neobjevil žádný náznak stírání těchto rozdílů. Pokud by se tyto poznatky potvrdily i v dalších nadcházejících volbách, bude třeba danou teorii revidovat a aktualizovat.

Summary

The European Parliament elections have been since 1979 a frequent research matter, when the European citizens voted its representatives to the supranational body for the first time. It turned to be a very unique process which gave an impetus for framing the theory of second order elections which closely describes deviations from the national elections. These characteristics have been continuously proved to be valid prior to 2004. The 2004 European parliament elections brought about theoretical inconsistency as the majority of the new Member States failed to show established features. The thesis aims to unveil whether these discrepancies still endure in 2009. Based on the election results analysis in the new and old Members States, it is concluded that the 2004 divergence is still in place and no sign of shift has been revealed. If these findings are proved in the upcoming European Parliament elections, the second order elections theory should be revised.

Použitá literatura

Prameny

Jednací řád Evropského parlamentu, dostupný na [http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20091201+TOC+DOC+XML+V0//CS&language=CS)

[EP+20091201+TOC+DOC+XML+V0//CS&language=CS](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20091201+TOC+DOC+XML+V0//CS&language=CS) (ověřeno ke dni 30. března 2010)

Amsterdamská smlouva, Úřední věstník EU, dostupná na <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html#0001010001> (ověřeno ke dni 7. listopadu 2009)

Smlouva z Nice, Úřední věstník EU, dostupná na http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf (ověřeno ke dni 7. listopadu 2009)

Lisabonská smlouva, Úřední věstník EU, verze bez nových dodatků z Evropské rady z října 2009, <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:CS:HTML> (ověřeno ke dni 7. listopadu 2009)

Pražská deklarace, dostupná na http://ods.cz/docs/dokumenty/prazska_deklarace_eu.pdf (ověřeno ke dni 21. března 2010).

Rozhodnutím Rady a EP 2002/772/ES, dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?=&DD:01:04:32002D0772:CS.pdf> (ověřeno ke dni 7. března 2010)

Sdělení Evropské komise Evropské Radě o Evropském ekonomickém plánu obnocy z 26. listopadu 2008 dostupné na http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/pdf/Comm_20081126.pdf (ověřeno ke dni 19. března 2010).

Směrnice Rady 93/109/ES, dostupná na www.polac.cz/eu/skripta/doku2/8/3.pdf , ověřeno ke dni 7. března 2010.

Literatura

- Fiala, Petr (ed.) (2003) Středoevropské systémy politických stran. Mezinárodní politologický ústav, Brno.
- Fiala, Petr, Miroslav, Mareš, Petr, Sokol (2007) Eurostrany: Politické strany na evropské úrovni, Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, Brno.
- Hix, Simon (2005) The Political System of European Union, Londýn.
- Jacobson, Gary C. (1990) The Electoral Origin of Divided Government. Competition in House Election, 1946-1988, Boulder, Westview.
- Linek, Lukáš, Outlý, Jan, Gábor, Tóka, Batory, Agnes (eds.) (2007) Volby do Evropského parlamentu 2004. Sociologický ústav, Praha.
- Lodge, Juliet (2001) The 1999 Elections to the European Parliament, Palgrave, Hampshire, New York.
- Moreau, Defarges Philippe (2002) Evropské instituce, Karolinum, Praha.
- Šaradín, Pavel (2004) Volby do Evropského parlamentu v České republice, Periplum, Olomouc.
- Šaradín, Pavel (ed.) (2007) Evropské volby v postkomunistických zemích. Periplum, Olomouc.

Periodika

- Antal, Attila (2009) Evaluation of the 2009 European Parliament Elections in Hungary, Politics in Central Europe, Vol. 2, No. 12, p. 5-31.

Breidl, Jan (2003) Sebeobrana a Liga polských rodin –protestní strany v polském parlamentu, Středoevropské politické studie, Vol. 4, No. 3, nestránkováno.

Campbell, Angus (1960) Surge and Decline: A study of Electoral Change. Public Opinion Quarterly, Vol. 24, , No. 3, s. 397-418.

Carruba, Cliff, Timpone, Richard (2003) Explaining Vote Switching Across First and second Order Elections: Evidence from Europe; <http://userwww.service.emory.edu/~ccarrub/EPVSwattribution.pdf>

(ověřeno ke dni 7. 11. 2009)

Cover, Albert (1985) Surge and Decline in Congressional Elections. The Western Political Quarterly, Vol. 38, No. 4, s. 606-619

Czesnik, Mikolaj (2009) Voter Turnout Stability – Evidence from Poland, Polish Sociological Review, No. 1, s. 107-122.

De Clerck-Sachsse, Julia (2009) The New European Parliament: All change or business as usual?, CEPS Special Report, srpen 2009, s. 1-11.

Dostál, Vít (2009) Volby do Evropského parlamentu v České republice a jejich důsledky pro stranický systém, dostupné na <http://www.amo.cz/publikace/volby-do-evropskeho-parlamentu-v-ceske-republice-a-jejich-dusledky-pro-stranicky-system.html> (ověřeno ke dni 7. března 2010)

Handl, Vladimír (2009) Německé volby: korektury politického kurzu, tektonické posuny ve stranické, systému. Mezinárodní politika, No. 10, s. 4-10.

Heath, Anthony (1999) Between First and Second Order: A Comparison of Voting Behaviour in European and Local Elections in Britain. European Journal of Political Research, Vol. 35, No. 3, s. 389-414.

Hegedüs, István (2009) Hungary: Gloomy Celebrations, Transitions Online, No. 3, nestránkováno.

Hix, Simon (2009) What to Expect in the 2009-2014 European Parliament: Return of the Grand Coalition? Swedish Institute for European Policy Studies: European Policy Analysis, No. 8, s. 1-10.

Hix, Simon, Marsh, Micheal (2007) Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections. The Journal of Politics, Vol. 69, No. 2, s.495-510.

Simon Hix: Středopravicové strany sbíraly hlasy díky neschopnosti socialistů, dostupné na <http://www.euractiv.cz/evropske-volby-2009/interview/simon-hix-stredopravicove-strany-sbiraly-hlasy-diky-neschopnosti-socialistu-006129> (ověřeno ke dni 7. března 2010)

Hoffman, Isabell, Brantner, Franziska (2009) It's hip to be a euro-critic, Spotlight Europe, No. 5, nestránkováno.

Kaiser, Daniel (2009) Únosce, který ztratil zájem. Němečtí sociální demokraté a jejich hledání Nového středu, Mezinárodní politika, No. 10, s. 10-12.

Kenady, Brian (2009) EU Elections: Far-Right Rising, Transition Online, No. 6, nestránkováno.

Kernell, Samuel (1977) Presidential Popularity and Negative Voting: An Alternative Explanation of the Midterm Congressional Decline of President's Party. The American Political Science Review, Vol. 71, No. 1, s. 44-66.

Koepke, Jason, Ringe, Jason (2005) The Second-Order Election Model in an Enlarged Europe; dostupné na <http://jasonkoepke.com/Projects/11-EPEE/KoepkeandRinge-11-20050821.pdf> (ověřeno ke dni 7. listopadu 2009)

Kousser, Thaddeus (2004) Retrospective Voting and Strategic Behaviour in European Parliament Elections. Electoral Studies, Vol. 23, No. 1, s. 1-21.

Lesquesne, Christian, Perottino, Micheal (2004) Evropské volby: Češi neprojevili velký zájem, <http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/analyza/evropsk-volby-ei-neprojevili-velk-zjem> ; ověřeno ke dni 30. října 2009.

Linek, Lukáš, Lyons, Pat (2005) Přesuny voličů ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 v České republice: Testování některých implikací teorie národních voleb druhého řádu. Text pro konferenci Europeizace – nové téma politologického výzkumu,

www.soc.cas.cz/download/110/Linek_Lyons_brno_konference.pdf;

ověřeno ke dni 30. října 2009.

Marsh, Michael, Hix, Simo (2007) Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections, *The Journal Politics*, Vol. 69, No. 2, s. 495-510.

Mattila, Mikko (2003) Why bother? Determinants of turnout in the European elections. *Electoral Studies*, Vol. 22, č. 3, s. 449-468.

Minkenberg, Michael, Perrineau, Pascal (2007) The Radical Right in the European Elections 2004, *International Political Science Review*, Vol. 28, No. 1, s. 29-55.

Mlejnek, Josef (2009) Volby do Evropského parlamentu v Polsku 2004 a 2009, *Acta Politologica*, Vol. 1, No. 2, s. 142-159.

Mravinač, Michal (2010) Evropská politika Davida Camerona, *Mezinárodní politika*, No. 1, s. 35-36.

Novotný, Lukáš (2009) Nárůst xenofobie v nových spolkových zemích SRN, *Mezinárodní politika*, No. 10, s. 17-19.

Pacek, Alexandr, Benjamin Radcliff (1995) Turnout and the Vote for Left-of-Centre Parties: A Cross-National Analysis. *British Journal of Political Science*, Vol. 25, s. 137-143.

Plecitá-Vlachová, Klára, Stegmaier, Mary (2008) The parliamentary election in the Czech Republic, June 2006, *Electoral Studies*, Vol. 28, s. 151-190.

Reif, Karlheinz, Schmitt, Hermann (1980) Nice Second-Order National Elections – A Conceptual Framework For the Analysis of European Elections Results. *European Journal of Political Research*, Vol. 8, No. 3, s. 3-44.

Šafaříková, Kateřina (2009) European Parliament: From Bad to Worse, *Transitions Online*, Vol. 2, No. 6, nestránkováno.

Schmitt, Herman (2005) The European Parliament Elections of June 2004: Still second-order? *West European Politics*, Vol. 28, No. 3, s. 650-679.

Škochková, Marie (2008) Politický extremismus ve Spolkové republice Německo, internetový politický časopis E-Polis, dostupné na <http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/326-politicky->

[extremismus-ve-spolkove-republice-nemecko.html](#) (ověřeno ke dni 17. března 2010)

Škrábalová, Lenka (2009) Výzvy pro volby do Evropského parlamentu 2009 aneb Jak přesvědčit voliče, aby šli odevzdat své hlasy v eurovolbách, *Mezinárodní politika*, No. 5, s. 13-15.

Tufte, Edward (1975) Determinants of Midterm Congressional Elections. *The American Political Science Review*, Vol. 69, No. 3, s. 812-826.

Weber, Till (2007) Campaign Effects and Second-Order Cycles. A Top-Down Approach to European Parliament Elections, *European Union Politics*, No. 8, s. 509-536.

Witters, Linda (2009) Euroscepticism's New Face? The Party of Free Citizens, *The New Presence*, Vol. 2, No. 1, s. 8-10.

Seznam příloh

Příloha 1: Volební účast ve volbách do Evropského parlamentu v období 1979-2009

Příloha 2: Volby do Evropského parlamentu 2009 v EU-12

Příloha 3: Volby do Evropského parlamentu 2009 v EU-15

Příloha 4: Rozdělení křesel v EP dle politických frakcí (2009 -2014)

Příloha 5: Výsledky voleb do EP v České republice v roce 2004.

Příloha 6: Výsledky voleb do Evropského parlamentu v České republice v roce 2009

Příloha 6: Výsledky voleb do EP v Polsku v roce 2004 a 2009

Příloha 7: Výsledky voleb do EP v Maďarsku v roce 2004 a 2009.

Příloha 8: Výsledky voleb do Evropského parlamentu v Německu 2004 a 2009

Příloha 9: Výsledky voleb do Evropské parlamentu ve Velké Británii v roce 2004 a 2009

Příloha 1: Volební účast ve volbách do Evropského parlamentu v období 1979-2009

	1979	1981	1984	1987	1989	1994	1995	1996	1999	2004	2007	2009
BE	91.36		92.09		90.73	90.66			91.05	90.81		90.39
DK	47.82		52.38		46.17	52.92			50.46	47.89		59.54
DE	65.73		56.76		62.28	60.02			45.19	43		43.3
IE	63.61		47.56		68.28	43.98			50.21	58.58		58.64
FR	60.71		56.72		48.8	52.71			46.76	42.76		40.63
IT	85.65		82.47		81.07	73.6			69.76	71.72		65.05
LU	88.91		88.79		87.39	88.55			87.27	91.35		90.75
NL	58.12		50.88		47.48	35.69			30.02	39.26		36.75
UK	32.35		32.57		36.37	36.43			24	38.52		34.7
EL		81.48	80.59		80.03	73.18			70.25	63.22		52.61
ES				68.52	54.71	59.14			63.05	45.14		44.9
PT				72.42	51.1	35.54			39.93	38.6		36.78
SE							41.63		38.84	37.85		45.53
AT								67.73	49.4	42.43		45.97
FI								57.6	30.14	39.43		40.3
CZ										28.3		28.2
EE										26.83		43.9
CY										72.5		59.4
LT										48.38		20.98
LV										41.34		53.7
HU										38.5		36.31
MT										82.39		78.79
PL										20.87		24.53
SI										28.35		28.33
SK										16.97		19.64
BG											29.22	38.99
RO											29.47	27.67
EU	61.99		58.98		58.41	56.67			49.51	45.47		43

Zdroj: Evropský parlament.

Příloha 2: Volby do Evropského parlamentu 2009 v EU-12

	CZ	SK	HU	PL	LV	EE	LT	RO	BL	SI	MT	CY
Vítězství opoziční strany			X			X				X	X	
Vylepšení pozice malých politických stran			X		X		X	X		X		X
Vylepšení pozice extremistických stran			X					X	X			
Propad sociálně-demokratických stran	X		X	X		X				X		
Nízká volební účast	X	X		X	X		X	X	X	X	X	X
Souběžně se konající další volby												
Polovina vládního mandátu				X		X						

Zdroj: vlastní

Příloha 3: Volby do Evropského parlamentu 2009 v EU-15

	Vítězství opoziční strany	Úspěch malých politických stran	Úspěch extremistických stran	Neúspěch sociálně- demokratických stran	Nízká volební účast	Polovina vládního mandátu	Souběžné volby
AT				X			
BE	X	X				X	
DE		X		X	X		X
DK	X		X	X			
EL	X		X				
ES	X				X		
FI			X	X			
FR		X		X		X	
IE	X					X	X
IT			X	X			
LU							X
NL		X	X	X	X		
PT	X		X	X	X		
SE	X		X				
UK	X	X	X	X	X		X

Pozn:

LU – velká koalice socialistů a konzervativců

AT – velká koalice SPÖ a VPÖ

DE – velká koalice SPD a CDU

Zdroj: vlastní

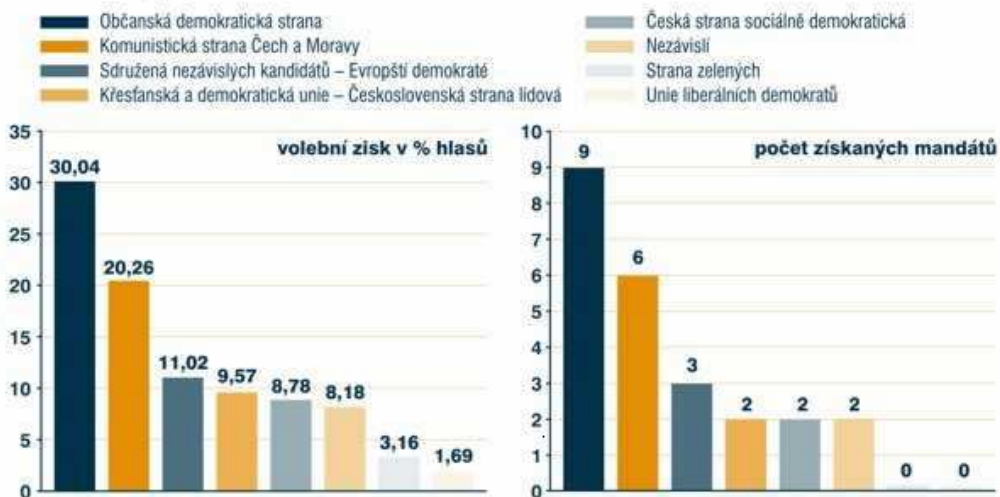
Příloha 4: Rozdělení křesel v EP dle politických frakcí (2009-2014)

Politická skupina	Počet křesel	%
EPP (Evropská lidová strana)	265	36
S&D (Progresivní aliance socialistů a demokratů)	184	25
ALDE (Aliance liberálů a demokratů pro Evropu)	84	11.4
GREENS/EFA (Zelení/Evropská svobodná aliance)	55	7.5
ECR (Evropská konzervativní a reformní skupina)	54	7.3
GUE/ NGL (Konfederace Evropské sjednocené levice a Severské zelené levice)	35	4.8
EFD (Evropa Svobody a Demokracie)	32	4.3
NA (Nezařazení poslanci)	27	3.7

Zdroj: Evropský parlament

Příloha 5: Výsledky voleb do EP v České republice v roce 2004.

Česká republika

Evropa

Zdroj: CEVRO

**Příloha 6: Výsledky voleb do Evropského parlamentu
v České republice v roce 2009**

Strana	Počet mandátů	v %
název		
Občanská demokratická strana	9	40.91
Česká strana sociálně demokratická	7	31.82
Komunistická strana Čech a Moravy	4	18.18
Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová	2	9.09

Zdroj: Český statistický úřad

Příloha 6: Výsledky voleb do EP v Polsku v roce 2004 a 2009

Politická strana	Zkratka	Hlasy v % v r. 2004	Mandáty v r. 2004	Hlasy v % v r. 2009	Mandáty v r. 2009
Občanská platforma	PO	24,10	15	44,43	25
Právo a spravedlnost	PiS	12,57	7	27,40	15
Liga polských rodin	LPR	15,92	10	-	-
Sebeobrana		10,78	6	-	
Polská lidová strana	PSL	6,34	4	7,01	3
Unie svobody	UW	7,33	4	-	-
Koalice Svazu demokratické levice a Unie práce	SLD-UP	9,35	5	12,34	7
Sociální demokracie Polska	SdPI	5,33	3	-	-

Zdroj: Státní volební komise a Evropský parlament.

Politická strana		%	Mandáty	%	Mandáty
		2004	2004	2009	2009
Fidesz – Maďarská občanská unie (FIDESZ)	EPP	47.40	12	56,36	14
Maďarská socialistická strana (MSZP)	PES	34.30	9	17,37	4
Hnutí za lepší Maďarsko (JOBBIK)	-	-	0	14,77	3
Maďarské demokratické fórum (MDF)	ECR	5.33	1	5.31	1
Politika může být jiná (LMP)	-	-	-	2.61	0
Aliance svobodných demokratů (SZDSZ)	ELDR	7.74	2	2.16	0
Maďarská komunistická dělnická strana (Munkáspárt)	-	1.83	0	0.96	0
Aliance cikánské strany (MCF)	-	-	-	0.46	0
Celkově		100.0	24	100.0	22

Příloha 7: Výsledky voleb do EP v Maďarsku v roce 2004 a 2009

Zdroj: www.valasztas.hu, Evropský parlament.

**Příloha 8: Výsledky voleb do Evropského parlamentu
v Německu 2004 a 2009**

Politická strana	Hlasy v % 2004	Křesla 2004	Hlasy v % 2009	Křesla 2009
Křesťanskodemokratická unie (CDU)	36.5	40	30.7	34
Sociálnědemokratická strana (SPD)	21.5	23	20.8	23
Zelení (GRÜNE)	11.9	13	12.1	14
Svobodná demokratická strana (FDP)	6.1	7	11	12
Strana levice (DIE LINKE)	6.1	7	7.5	8
Křesťanskosociální unie (CSU)	8.0	9	7.2	8

Zdroj: Evropský parlament.

Příloha 9: Výsledky voleb do Evropské parlamentu ve Velké Británii v roce 2004 a 2009

	% 2004	MEP 2004	% 2009	MEPS 2009
Konzervativní strana	26,7	27	27,7	26
Labour Party	22,6	19	15,7	13
Liberální demokraté	14,9	12	13,7	11
Strana pro nezávislost UK	16,1	12	16,5	13
Zelená strana	6,3	2	8,6	2
Britská národní strana	4,9	-	6,2	2
Skotská národní strana	1,4	2	2,1	2
Plaid Cymru	1,0	1	0,8	1

Zdroj: Evropský parlament.